

Juridiska institutionen

Examensarbete på Juristprogrammet, 30 p, höstterminen 2012

Bevisbörda och beviskrav för att försäkringsfall har inträffat

- En studie med utgångspunkt i brandmomentet på fordonsförsäkringen

Albert Gustavsson

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
2. Syfte.....	5
3. Frågeställningar.....	5
4. Material och tillvägagångssätt.....	6
4.1 Lagregler och förarbete.....	6
4.2 HD-praxis.....	6
4.3 Doktrin.....	6
4.4 Försäkringsvillkor.....	7
4.5 Intervjuer.....	7
4.6 Underrättspraxis.....	7
4.7 Annat material.....	8
5. Avgränsningar.....	9
6. Fordonsförsäkring.....	10
6.1 Försäkringens uppbyggnad.....	10
6.2 Marknadsandelar och antal skador.....	10
7. Begreppsdefinitioner.....	11
8. Försäkringsavtalet - förpliktelser och typer av villkor.....	13
9. Bevisbörda och beviskrav på försäkringsområdet.....	14
9.1 Bevisbörda och beviskrav för att försäkringsfall inträffat.....	14
9.2 Bevisbörda och beviskrav för att ett undantag är tillämpligt.....	15
10. Teoretisk bakgrund till bevisbördeproblematiken.....	18
10.1 Den handlingsdirigerande teorin.....	18
10.2 Bevissäkringsteorin.....	19
10.3 Osedvanlighetsteorin.....	19
10.4 Överviktsprincipen.....	20
11. De praktiska konsekvenserna av HD:s praxis.....	21
11.1 Underrättspraxis.....	21
11.2 Försäkringsbolagens syn.....	22
12. Försäkringsbolagens nya villkorsutformning.....	23
13. Praktiska effekter av den nya villkorsutformningen.....	24
13.1 De skador försäkringen täcker.....	24
13.2 Bevisbördan skiftar.....	24
13.3 Skillnad för möjligheten att nå framgång med sin talan.....	26

13.4 Har försäkringsbolagens ändrande av villkorsutformningen fått avsedd effekt?	28
14. Anledningar till att rättsläget bör korrigeras.....	30
14.1 Vad tvisterna faktiskt handlar om	30
14.2 Uppsåttligt framkallande av försäkringsfall är att anse som ett undantag	30
14.3 Utifrån den struktur som HD har fastslagit	31
14.4 Möjlig utformning av talan från försäkringstagarens sida	31
14.5 Syften, omständigheter och argument gör sig gällande lika starkt oavsett villkorsutformning	32
14.6 Exempel på hur lagstiftaren har hanterat en liknande situation	33
15. Åsikter i doktrin	34
15.1 Bengt Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt	34
15.2 Svante O Johansson, Varuförsäkringsrätt	34
15.3 Peter Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål.....	34
15.4 Bengt Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål	34
16. Förslag till åtgärd	36
17. Tack till.....	38
18. Källförteckning.....	39
18.1 Litteratur.....	39
18.2 Övriga källor	39
19. Rättsfallsförteckning.....	40
19.1 Högsta domstolen	40
19.2 Hovrätterna	40
19.3 Tingsrätterna	40
Bilaga 1 - Frågor till försäkringsbolagen	41
IF Skadeförsäkring	41
Folksam.....	42
Länsförsäkringar	43
Trygg-Hansa.....	44
Bilaga 2 - Sammanställning av försäkringsvillkor för fordonsbrand.....	45
IF Skadeförsäkring	45
Folksam.....	46
Länsförsäkringar	46
Trygg-Hansa	47
Övriga bolag.....	47

1. Inledning

År 2006 märkte man på IF Skadeförsäkring att antalet anlagda bilbränder ökade kraftigt vilket troligtvis berodde på ett ökat antal bedrägeriförsök. För att vända denna utveckling ändrade man i oktober 2007 på villkoren avseende brand i sin fordonsförsäkring. Tidigare var definitionen på den skada som täcktes av försäkringen *"skada genom eld som kommit lös"* och man lade nu till ett stycke som angav att försäkringen vid anlagd brand gällde för *"skada genom brand som anlagts av tredje man, med tredje man menas annan än dig själv som handlat utan ditt samtycke."* Det man ville uppnå med denna ändring var att vända på bevisbördan så att man vid en eventuell tvist i domstol skulle ha lättare att nå framgång med sin talan.

Bakgrunden till detta är att HD i en serie fall från 1984 till 1994 slog fast att bevisbördan för försäkringsfall är fördelad på följande sätt; försäkringstagaren har bevisbördan för att ett försäkringsfall har inträffat och försäkringsbolaget har bevisbördan för att ett undantag är tillämpligt. För att försäkringstagaren ska ha ansetts ha uppfyllt sin bevisbörda ska det vid en helhetsbedömning vara mera antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är fallet. Beviskravet för försäkringsbolaget är det som normalt gäller i tvistemål, d v s att det ska vara styrkt.

Genom att i själva omfattningsvillkoret begränsa försäkringens täckning till att bara gälla brand som anlagts av tredje man ville man uppnå att det låg på försäkringstagaren att bevisa att någon annan anlagt branden istället för att försäkringsbolaget ska bevisa att det är försäkringstagaren själv som anlagt branden.

Vid en genomgång av underrättspraxis blir det också tydligt att detta har lyckats och domstolarna lägger genomgående bevisbördan på försäkringstagaren. Efter denna villkorsändring har IF Skadeförsäkring också märkt att de får in färre skadeanmälningar rörande anlagd fordonsbrand.

För försäkringsbolaget har alltså denna villkorsändring varit framgångsrik men frågan är om det lämpligt att försäkringsbolagen kan ändra på bevisbördan genom att omformulera sina villkor och om det i såfall behöver göras något för åtgärda detta genom att klargöra rättsläget.

2. Syfte

Syftet med denna uppsats är att utifrån brandmomentet på fordonsförsäkringen belysa reglerna för bevisbörda och beviskrav för att försäkringsfall inträffat, hur dessa regler tillämpas i praktiken och vad detta får för konsekvenser för försäkringsbolag och försäkringstagare. Om det är så att jag kommer fram till att nuvarande rättsläge i vissa fall får olämpliga konsekvenser kommer jag också att föreslå en lösning på detta problem

3. Frågeställningar

Kan en omformulering av ett försäkringsvillkor ändra bevisbördan?

Vad får en ändrad bevisbörda för konsekvenser i praktiken?

Varför har försäkringsbolagen ändrat sina villkor?

Är det lämpligt att en omformulering ändrar bevisbördan?

Om det inte är lämpligt, vad ska då göras åt det?

4. Material och tillvägagångssätt

För att kunna uppnå syftet med denna uppsats och besvara de frågeställningar jag har visade det sig snabbt att det inte skulle vara tillräckligt att bara studera de traditionella rättskällorna. Dessa källor var visserligen nödvändiga för att klarlägga hur rättsläget ser ut men eftersom syftet är vidare än så behövde jag också undersöka hur man ser på och tillämpar rättsläget i praktiken. För detta använde jag mig av intervjuer med försäkringsbolagen, en genomgång av försäkringsvillkor och en undersökning av underrättspraxis på området.

Jag har alltså gått igenom doktrin och den HD-praxis som finns på området för att få klarhet i rättsläget vad gäller bevisbörda för försäkringsfall. Doktrin har också använts för att klargöra de begrepp som används på området och de teorier som är av relevans för bevisbördan på försäkringsområdet. Vidare har jag gjort en genomgång av försäkringsbolagens villkor avseende denna typ av skada och ställt frågor till personer inblandade i villkorsutformningen på de fyra största försäkringsbolagen. Jag har också studerat Försäkringsavtalslagen och de paragrafer i den som är av intresse för uppsatsens frågeställning. Förarbetet till denna lagstiftning har också varit av visst intresse. Jag har även gått igenom den underrättspraxis som finns på området för att undersöka hur de principer som HD har slagit fast tillämpas i de enskilda fallen.

4.1 Lagregler och förarbete

Den lag som är tillämplig på detta område är Försäkringsavtalslagen (2005:104).¹ Vad gäller frågan om hur bevisbördan är fördelad och hur beviskravet ser ut finns det inga lagregler som är direkt tillämpliga. Det finns dock några paragrafer i FAL som är av visst intresse avseende uppsåtligt framkallande av försäkringsfall och identifikation. Vidare är FAL 4:11 av intresse eftersom den visar på hur lagstiftaren har löst ett problem som liknar det som aktualiseras i denna uppsats.

Det huvudsakliga förarbetet för FAL är Proposition 2003/04:150 men eftersom bevisbördefrågan inte är reglerad i lagen är den inte heller diskuterad i förarbetet. Det som är relevant i denna proposition är framförallt vissa uttalanden av allmän karaktär som beskriver vilka intressen som man ska ta hänsyn till och lägga vikt vid på försäkringsområdet.

4.2 HD-praxis

Eftersom det inte finns några lagregler om bevisbördan för försäkringsfall är det istället genom rättsfall från Högsta domstolen som rättsläget klarläggs. Jag har undersökt den HD-praxis som är relevant vad gäller bevisbörda och beviskrav för försäkringsfall. De faktiska omständigheterna i varje fall kommer bara nämnas kortfattat för att inte göra framställningen onödigt lång.

4.3 Doktrin

Frågan om vem som har bevisbördan på försäkringsområdet och varför det ser ut som det gör är tyvärr inte något som behandlas i särskilt stor utsträckning i de verk som handlar om försäkringsrätt. Oftast handlar det mest om en sammanfattning av den praxis som finns. Heumans bok som handlar

¹ Fortsättningsvis benämnd som FAL

om just bevisbörda och beviskrav tar bara i begränsad utsträckning upp hur denna fråga behandlas på försäkringsområdet.

Det som jag till största delen har använt mig av doktrinen för är som en källa för de olika bevisbördeteorier, som en bekräftelse på att jag i vissa avseenden har tolkat rättsfallen och rättsläget på ett korrekt sätt och för att undersöka vilka uppfattningar som finns i doktrinen vad gäller frågan om huruvida rättsläget är lämpligt eller om det kan ändras eller kompletteras på något sätt.

Flera av böckerna är skrivna innan rättsläget klargjordes i HD varför dessa verk har begränsat värde i denna fråga. De är dock av intresse för andra frågor som inte är avhängiga av denna praxis, exempelvis gällande bevisbördeteorier och andra viktiga begrepp på området.

4.4 Försäkringsvillkor

Jag har undersökt hur försäkringsvillkoren för fordonsbrand ser ut och då valt att fokusera på de fyra största bolagen. Dessa bolags brandvillkor har jag redovisat i sin helhet så att läsaren får en tydlig bild av hur villkoren kan vara utformade. För de bolag med mindre marknadsandel har jag nöjt mig med att i korthet sammanfatta vilken kategori deras villkor tillhör. Med tanke på att de fyra största bolagen har en marknadsandel på knappt 90 % ger en genomgång av dessa bolags villkor en bra bild över hur villkoren för brand faktiskt ser ut. För att inte tynga ner framställningen återfinns brandvillkoren i sin helhet endast i en bilaga, bilaga 2.

4.5 Intervjuer

Jag har ställt ett antal frågor till de personer som arbetar med villkorsutformning på de fyra största försäkringsbolagen. Kontakten med dessa personer har i ett första skede skett över telefon, i huvudsak för att introducera ämnet och mig själv. De konkreta frågorna har i två fall ställts via mejl och i två fall över telefon. Anledningen till att frågorna till två bolag ställdes över telefon var att dessa personer inte hade haft tid att svara på mitt mejl och det därför var smidigare att ta det över telefon. Dessa intervjuer har gjorts för att ta reda på varför bolagen har gjort som de gjort och hur de ser på rättsläget och den aktuella problematiken. Även intervjuerna återfinns i sin helhet i en bilaga, 1.

4.6 Underrättspraxis

För att närmare undersöka hur bevisbördefrågan bedömts beroende på villkorsutformningen har jag gjort en genomgång av underrättspraxis, denna underrättspraxis består av fem hovrättsfall och två tingsrättsfall. Syftet med denna genomgång är att visa på hur man i praktiken tillämpar HD:s praxis i dessa fall. Fallen har jag hittat genom sökningar med vissa nyckelord såsom brand i bil, fordonsbrand o s v. Sökningarna har skett i olika databaser, InfoTorg – Rättsbanken, Karnov, Zeteo, Lagrummet och Rättsfall.se (tidigare Rättsfall Försäkring & Skadestånd). De rättsfall jag redovisat är samtliga som handlade om fordonsbrand på konsumentområdet och som berörde bevisbördefrågan.

Det hade varit önskvärt att studera fler fall men eftersom ett tydligt mönster framkommer anser jag ändå att de på ett tydligt sett visar på hur bevisbördefrågan på försäkringsområdet generellt hanteras i underrätterna. Jag kommer inte gå in närmare på de faktiska omständigheterna i varje fall om det inte är direkt relevant för bevisbördan.

4.7 Annat material

De statistiska uppgifter som förekommer i uppsatsen har jag fått från Svensk Försäkring, dels genom informationsmaterial som finns tillgängligt på deras hemsida, dels genom e-postkontakt med Lena Westerberg som är statistikassistent hos dem. Svensk Försäkring är försäkringsföretagens branschorganisation.

5. Avgränsningar

Jag har valt att avgränsa uppsatsen till att endast gälla fordonsförsäkring för privatpersoner. Anledningen till detta är att problematiken kring den här typen av försäkringsbedrägerier torde vara störst vad gäller privatpersoner, vidare skiljer sig rättsläget åt mellan konsument- och företagsförsäkring. De intressen och värden som man tar hänsyn till skiljer sig också åt beroende på om det är en privatperson eller ett företag som är försäkringstagare.

Ett område som ligger nära frågan om bevisbörda och beviskrav är frågan om hur domstolar värderar bevisningen på området. Detta har jag valt att inte gå in på eftersom det inte finns utrymme för detta inom ramen för denna uppsats och det dessutom skulle dra fokus från syftet med uppsatsen. Som en följd av detta har jag inte heller gått in närmare på omständigheterna i de enskilda fallen om de inte har direkt relevans för bevisbördefrågan.

Vidare har jag valt att avgränsa mig till att undersöka villkoren och underrättspraxis för just fordonsbrand. Även andra typer av försäkringsfall skulle kunna vara av intresse, exempelvis stöld och skadegörelse av fordon, husbrand m m, men för att på ett tydligare sätt belysa området och för att inte i onödan tynga ner framställningen med upprepningar har jag valt bort detta. Arbetet och dess slutsatser bör trots denna begränsning kunna vara av relevans även för dessa försäkringsfall.

6. Fordonsförsäkring

6.1 Försäkringens uppbyggnad

Denna uppsats kommer alltså att behandla bevisbördan för försäkringsfall utifrån brandmomentet på bilförsäkringen.

Typiskt sett är fordonsförsäkringen uppbyggd av tre olika delar varav den grundläggande delen är trafikförsäkringen som alla enligt lag måste ha.² Denna del av försäkringen gäller vid trafikolyckor och täcker huvudsakligen personskador, skada på annan egendom samt på motpartens fordon om det är försäkringstagaren som har vållat olyckan.³ Trafikförsäkringen kan byggas på med en halv- eller helförsäkring, dessa kallas ofta med ett gemensamt begrepp för motorfordonsförsäkring.

En helförsäkring innehåller typiskt sett glas-, stöld-, maskin-, räddning-, rättsskydd- och brandförsäkring. Nästa steg är helförsäkring som, utöver de moment som ingår i en helförsäkring, också täcker skador på det egna fordonet vid singelolyckor och kollisioner där försäkringstagaren är vållande.⁴ För att frågeställningen i denna uppsats ska aktualiseras krävs alltså att försäkringstagaren har minst helförsäkring.

6.2 Marknadsandelar och antal skador

År 2011 var marknadsandelarna för trafik- och motorfordonsförsäkring fördelade på följande sätt.⁵ Andelarna är uträknade utifrån inbetalda premier.

LF- gruppen ⁶	28,4 %
IF Skadeförsäkring	28,1 %
Trygg-Hansa	16,2 %
Folksam	16,2 %
Moderna försäkringar	4,3 %
Dina-gruppen	2,9 %
Gjensidige	1,7 %
Solid	0,9 %
Zurich	0,2 %
Övriga	1,1 %

Som man kan se dominerar marknaden kraftigt av fyra bolag som tillsammans har en marknadsandel på 88,9 %. År 2011 anmäldes 870 631 skador på personbilar avseende motorfordonsförsäkringen och de inbetalda premierna på motorfordonsförsäkringarna uppgick detta år till drygt 15 miljarder.⁷

År 2010 inträffade 7666 skador orsakade av brand på motorfordon i Sverige och dessa skador resulterade i utbetalningar från försäkringsbolagen på 375 341 000 Sek.⁸

² Trafikskadelag (1975:1410), 2 §

³ Trafikskadelag (1975:1410), 10-11 §§

⁴ Strömbäck, Olsson och Sjögren, Trafikskadelagen, Ersättning vid trafikskada, s 122 f

⁵ Svensk Försäkring i siffror 2011, s 3

⁶ I Länsförsäkringsgruppen ingår 23 länsförsäkringsbolag,

http://www.lansforsakringar.se/privat/om_oss/lansforsakringsgruppen/organisation/sidor/default.aspx

⁷ Svensk Försäkring i siffror 2011, s 2 f

7. Begreppsdefinitioner

För att till fullo förstå denna uppsats och på bästa sätt kunna tillgodogöra sig innehållet tänker jag börja med att förklara några centrala begrepp och hur jag kommer att använda dem.

För att kunna förstå begreppen bevisbörda och beviskrav måste man först förstå vad det är de handlar om. Det de handlar om är existensen av ett rättsfaktum vilket är en faktisk omständighet som är direkt avgörande för rättsregelns eller avtalsvillkorets tillämpande och därmed för rättsföljden.⁹ På försäkringsområdet kan detta exempelvis vara att bilen blivit stulen eller att försäkringstagaren själv tänt på huset.

För att endera parten ska kunna sägas ha bevisbördan för ett rättsfaktum måste det vara oklart om det föreligger. Att en part har bevisbördan innebär att om parten inte lägger fram full bevisning¹⁰ för ett rättsfaktum så kommer osäkerheten kring detta faktum bedömas till nackdel för denna part.¹¹ Att en part har bevisbördan innebär alltså inte att denna part nödvändigtvis måste lägga fram någon särskild bevisning för detta rättsfaktum utan bara att osäkerheten kommer att drabba denna part. Kommer domstolen fram till att rättsfaktumet är bevisat av omständigheter som är ostridiga behöver inte den part som har bevisbördan göra något ytterligare.

Vem som har bevisbördan är dock bara första steget, efter att man bestämt vem som har bevisbördan måste man också bestämma vad beviskravet är. Med beviskrav avses med vilken grad av sannolikhet den part som har bevisbördan måste visa att ett rättsfaktum föreligger. De olika beviskraven motsvarar alltså olika grader av sannolikhet för att det ska anses bevisat att ett rättsfaktum föreligger.¹²

Denna uppsats behandlar alltså bevisbördan och bevisstyrkan i fall mellan en enskild person och ett försäkringsbolag. I dessa fall är det fråga om ett civilmål som skall avgöras av tingsrätt som första instans. Utgångspunkten i civilmål är att den som har bevisbördan ska styrka att det ligger till så som den parten hävdar.¹³ Beviskravet är med andra ord att förhållandet ska vara styrkt. Detta är ett högt ställt krav men dock inte så högt som det är i brottmål.¹⁴

Detta är det så kallade normalbeviskravet från vilket man kan göra avsteg om det är motiverat av olika intressen. Vad beviskravet ska vara i en specifik situation bestäms antingen av lagregler eller av HD-praxis på området.

Beviskraven är av naturen diffusa begrepp som inte fullt kan ges någon tydlig innebörd med allmänna termer. Begreppen får istället framförallt sin innebörd genom praxis där domstolen tar ställning till om en viss bevisning når upp till ett visst krav. Vissa begrepp kan dock ge en antydning till vad

⁸ Mejl från Lena Westerberg på Svensk Försäkring

⁹ Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, s 95

¹⁰ Vad som är full bevisning beror på vad beviskravet är i det aktuella fallet

¹¹ Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, s 213

¹² Lindell, Sakfrågor och rättsfrågor, s 17

¹³ Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, s 66

Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 732

¹⁴ NJA 1986:78, s 476

beviskravet styrkt innebär. Vad gäller beviskravet styrkt kan det beskrivas som att det ligger någonstans mellan sannolikt och uppenbart på en sannolikhetskala.¹⁵

För att få ett bättre flyt i texten var det nödvändigt att använda någon typ av kortare begrepp för att det beteckna de två olika villkorsutformningar som förekommer avseende fordonsbrand. De begrepp jag har valt att använda är raka och vända villkor. Raka villkor betecknar den typen av villkor som Folksam och Trygg-Hansa har och vända villkor är då den typen som IF Skadeförsäkring och Länsförsäkringar har.

¹⁵ Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, s 215

8. Försäkringsavtalet - förpliktelser och typer av villkor

Ett försäkringsavtal består av en mängd olika typer av villkor, ansvarsgrundande villkor, ansvarsbefriande villkor, säkerhetsföreskrifter o s v. De som är av intresse för denna uppsats är de ansvarsgrundande och de ansvarsbefriande villkoren.

Ett ansvarsgrundande villkor beskriver vilka händelser eller risker som försäkringen täcker och undantagsvillkor anger under vilka förutsättningar ersättningen sätts ned eller nekas trots att det är fråga om en händelse som i sig omfattas av ett ansvarsgrundande villkor.¹⁶

Ett försäkringsavtal skiljer sig från många andra avtal på så sätt att det inte sker ett momentant utbyte av betalning och faktisk prestation. Ett försäkringsförhållande går istället ut på att försäkringstagaren betalar en viss avgift, även kallat försäkringspremien, mot att försäkringsbolagen tar på sig ett visst ansvar för en framtida händelse.¹⁷ Typiskt sett är det inte säkert att den händelse som försäkringen täcker verkligen inträffar utan det kan istället uttryckas som att man försäkras sig mot risken för att denna händelse skall inträffa.¹⁸ Med andra ord är försäkringstagarens huvudsakliga förpliktelse i ett försäkringsförhållande att betala premien och försäkringsbolagens huvudsakliga förpliktelse att åta sig ett ansvar för en eventuell framtida händelse. Försäkringsfall är då alltså den risk som försäkringen avser att ge ett skydd mot realiserar, för hemförsäkring exempelvis att husets källare blir översvämmad.¹⁹

Utöver dessa huvudförpliktelser har båda parter även så kallade biförpliktelser. För försäkringstagaren kan dessa biförpliktelser exempelvis vara att upplysa försäkringsbolaget om omständigheter som är viktiga för förutsättningarna för försäkringens tecknande och fortlevnad, att iaktta säkerhetsföreskrifter, att göra sitt bästa för att minimera eventuella skador och även den som är av störst intresse för denna uppsats, nämligen förpliktelsen att inte uppsåtligt framkalla försäkringsfallet.²⁰ Försäkringstagarens biförpliktelser kan också betecknas som begränsningar av försäkringsbolagets ansvar.²¹ Detta är också den terminologi som används i lagstiftningen.²² Även försäkringsbolaget har biförpliktelser, innan ett försäkringsfall inträffat är det främst fråga om ge försäkringstagaren den information den har rätt till.²³ Vid inträffad skada har försäkringsbolaget också bland annat en skyldighet att genomföra skaderegleringen skyndsamt och korrekt.²⁴

För denna uppsats är det som ovan nämnts framförallt försäkringstagarens förpliktelse eller skyldighet att inte framkalla försäkringsfallet som är av störst intresse. Denna skyldighet motsvaras typiskt sett av ett undantagsvillkor som anger att ersättning inte ges om försäkringstagaren själv framkallat händelsen som i sig omfattas av de ansvarsgrundande villkoren.

¹⁶ Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, s 489 f

¹⁷ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 15

¹⁸ Vid vissa typer av försäkring är det dock säkert att händelsen kommer inträffa, exempelvis Livförsäkring

¹⁹ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 17

²⁰ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 255

²¹ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 257

²² Se exempelvis rubriken till FAL:s 4:e kapitel

²³ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 23

²⁴ FAL 7:1, 1 st

9. Bevisbörda och beviskrav på försäkringsområdet

Den lag som är tillämplig på denna fråga är Försäkringsavtalslag (2005:104).²⁵ Denna lag hade föregångare i Lag (1927:77) om försäkringsavtal och Konsumentförsäkringslag (1980:38).²⁶

Den enda paragrafer som är av direkt intresse för denna uppsats är 4:5 1 st som stadgar att *”Om den försäkrade uppsåtligen har framkallat ett försäkringsfall, lämnas inte ersättning från försäkringen såvitt angår honom.”*

Denna paragraf behandlar alltså inte bevisbördan och i FAL finns det inte heller i övrigt någon reglering av frågan om vilken part som ska ha bevisbördan för att ett försäkringsfall inträffat och vilket beviskrav som då skall gälla.

9.1 Bevisbörda och beviskrav för att försäkringsfall inträffat

Eftersom det inte finns några lagregler att utgå ifrån på området för bevisbörda och beviskrav vad gäller försäkringsfall är man hänvisad till doktrin och den HD-praxis som finns. Jag tänkte nu gå igenom de viktigaste rättsfallen på området för att tydliggöra de principer som finns.

Det grundläggande rättsfallet på området och det som de andra rättsfallen bygger vidare på är NJA 1984 s 501 I & II som handlar om påstådd stöld av bil. I båda fallen återfinns bilen brandskadad. I domskälen till det första fallet slår HD fast att det är försäkringstagaren som har bevisbördan för att ett försäkringsfall inträffat och hänvisar till *”allmänna processuella grundsatser”*.²⁷ Vad gäller frågan om vilket beviskrav försäkringstagaren då ska ha börjar HD med att konstatera att det vid stöld och olovligt brukande av bil av naturliga skäl är svårt att föra fullständig bevisning varför beviskravet bör lindras. HD finner att en avvägning mellan de motsäende intressena skall göras och kommer fram till att beviskravet bör formuleras som *”att försäkringstagaren skall anses ha fullgjort sin bevisskyldighet, om det vid en helhetsbedömning av samtliga omständigheter framstår som mera antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är förhållandet”*.²⁸

Det första av de två intressen som HD tar upp är försäkringstagarens intresse av att känna trygghet i att försäkringen faktiskt ger honom skydd i en situation som kan vara av stor ekonomisk betydelse för den enskilde. Det andra, motstående, intresset som tas upp är försäkringskollektivets intresse av att inte premierna blir för höga. När HD formulerar beviskravet tar de uttryckligen särskild hänsyn till skyddsintresset för den enskilde försäkringstagaren.²⁹

HD konstaterar vidare att brister i den tekniska undersökningen som hade gått att undvika bör gå ut över försäkringsbolaget eftersom försäkringstagaren allmänt sett har mycket sämre möjligheter att föra bevisning i sådana frågor. Detta kommer i anslutning till stycket som handlar om att en helhetsbedömning ska göras och säger alltså i sig inget om bevisbörda eller beviskrav utan det detta uttalande handlar om är bevisvärderingen.³⁰ Försäkringstagaren har bevisbördan och en

²⁵ FAL 1:1

²⁶ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 15

²⁷ NJA 1984:84, s 505

²⁸ NJA 1984:84, s 506

²⁹ NJA 1984:84, s 505 f

³⁰ Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, s 400

helhetsbedömning skall göras, vid denna bedömning ska brister i den tekniska undersökningen gå ut över försäkringsbolaget.

NJA 1986 s 3 handlar om en bil som när den varit inlämnad på verkstad antingen blivit stulen eller förskingrad av verkstadsägaren. Liksom i NJA 1984 s 501 är det alltså fråga om att försäkringstagaren gör gällande att bilen blivit stulen och HD uttalar i detta fall att bevisbörderegeln från NJA 1984 s 501 ska gälla även i detta fall oavsett om det finns bedrägerimisstankar mot försäkringstagaren eller inte.³¹

Även i NJA 1986 s 358 är det fråga om stöld av bil och HD uttalar även här att beviskravet vid stöld av bil ska vara samma som NJA 1984 s 501.³²

Efter dessa tre fall står det helt klart att det är försäkringstagaren som har bevisbördan för att ett försäkringsfall inträffat vilket också bekräftas i doktrin³³. Vad gäller beviskravet uttalas i alla tre fallen att det vid en helhetsbedömning av samtliga omständigheter ska vara mer sannolikt att det är fråga om ett försäkringsfall än att så inte är fallet. Problemet är dock att det i samtliga tre fall handlar om stöld av bil och i NJA 1984 s 501 utgår motiveringen uttryckligen från de särskilda omständigheter som råder just vid bilstöld. Frågan är då om regeln kan sägas ha allmän räckvidd och gälla även vid andra typer av försäkringsfall.

Att detta beviskrav ska gälla även i andra fall än stöld kan man finna stöd för i NJA 1990 s 93 som handlar om ett boningshus som brunnit ned. HD:s domskäl refererar till denna princip utan att nämna något om att den skulle vara begränsad till stöld av bil eller för den delen till bilförsäkring utan det tycks som att de anser att denna princip ska gälla allmänt på konsumentförsäkringsområdet.³⁴

Det är då alltså fastslaget att det är försäkringstagaren som har bevisbördan för att försäkringsfall inträffat och att beviskravet är att försäkringstagaren ska anses ha fullgjort sin bevisskyldighet om det vid en helhetsbedömning av samtliga omständigheter framstår som mera antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är förhållandet.

9.2 Bevisbörda och beviskrav för att ett undantag är tillämpligt

Det grundläggande fallet gällande vem som har bevisbördan för ett undantags tillämplighet är NJA 1986 s 470 som handlar om att en lastbil har körts ned i diket. Försäkringstagaren i detta fall var ett handelsbolag och fordonsförsäkringen innehöll ett undantag som innebar att det inte betalades ut någon ersättning för det fall att föraren gjort sig skyldig till rattonykerhet.³⁵

HD slår i detta fall fast att bevisbördan för att en undantagsbestämmelse är tillämplig ligger på försäkringsbolaget och att beviskravet för rattonykerhet inte ska vara lägre än vad som normalt gäller i civilmål men inte så högt som krävs för en fällande dom i ett onykerhetsmål. Skälen för beviskravets formulering tycks utgå från just detta typfall och bygger på undantagsbestämmelsens

³¹ NJA 1986:1, s 8

³² NJA 1986:58, s 365

³³ Johansson, Varuförsäkringsrätt, s 163 och Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, s 489

³⁴ NJA 1990:18, s 108

³⁵ NJA 1986:78, s 470

utformning och det faktum att försäkringsbolaget typiskt sett har goda bevismöjligheter eftersom polisen tar alkoholprover.³⁶

Frågan om försäkringsbolagets bevisbörda för ett undantag behandlas också i NJA 1990 s 93. I detta fall hävdade försäkringsbolaget att försäkringstagaren själv tänt på huset och alltså uppsåtligen framkallat försäkringsfallet. HD börjar med att konstatera att beviskravet i denna typ av fall skulle kunna avvika från vad som normalt gäller i tvistemål om de motstående intressen som HD redogjort för i NJA 1984 s 501 talar för detta. Efter en kortare diskussion kommer de dock fram till att det beviskrav som försäkringsbolaget ska uppfylla är samma som i NJA 1986 s 470, det vill säga det krav som normalt gäller i tvistemål.³⁷

Då kan man alltså konstatera att det är försäkringsbolaget som har bevisbördan för att ett undantag är tillämpligt vilket också bekräftas i doktrinen³⁸ och att beviskravet som försäkringsbolaget har att uppfylla om de vill göra gällande ett undantagsvillkor är det som normalt gäller i tvistemål. I NJA 1986 s 470 tycktes beviskravets formulering utgå ifrån de omständigheter som gällde i det fallet, det vill säga villkorets utformning och de typiskt sett goda bevismöjligheter som försäkringsbolaget har i sådana fall. I NJA 1990 s 93 ges dock detta beviskrav en allmän giltighet eftersom dessa särskilda omständigheter inte gör sig gällande i detta fall men HD trots detta finner att samma beviskrav ska gälla. Att det är detta krav som ska gälla även i fordonsbrand där frågan handlar om huruvida försäkringstagaren uppsåtligen framkallat försäkringsfallet framgår av NJA 1991 not A1. I detta fall kommer hovrätten fram till att försäkringsbolaget har bevisbördan för denna fråga och att beviskravet är att det ska vara klart mera sannolikt att försäkringstagaren uppsåtligen har framkallat branden än att så inte är fallet.³⁹ HD lämnade prövningstillstånd för frågan om vilket beviskrav försäkringsbolaget skulle uppfylla. Domstolen refererar till NJA 1990 s 93 och slår fast att beviskravet ska vara det som normalt gäller i civilmål.⁴⁰ HD återförvisar målet till hovrätten för prövning om detta beviskrav har uppfyllts. Visserligen var det i detta fall klarlagt att försäkringstagaren orsakat branden och frågan var endast om detta skett uppsåtligen men den fråga som domstolen har att pröva utifrån detta beviskrav är trots detta den samma som i övriga fall, dvs om försäkringstagaren har framkallat försäkringsfallet uppsåtligen.

Efter dessa rättsfall tycktes alltså rättsläget vara relativt klart, försäkringstagaren ska göra det mer antaglig att försäkringsfall inträffat än att så inte är fallet och försäkringsbolaget har bevisbördan för att en undantagsklausul är tillämplig med det beviskrav som normalt gäller i tvistemål

I detta läge kommer NJA 1994 s 449 I och II och komplicerar denna bild något. Omständigheterna i det första fallet var att en bil hade skadats i en singelolycka och att det var klarlagt att ägaren av bilen saknade körkort och var rattonycter. Det var också klarlagt att ägaren hade varit med i bilen när olyckan inträffade. Enligt ett vittne var också en annan man med i bilen när den kraschade men som sen försvunnit. Försäkringstagaren påstår att denna person var den som körde bilen och att denna person var nycter och hade körkort.⁴¹

³⁶ NJA 1986:78, s 476

³⁷ NJA 1990:18, s 108

³⁸ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 79 och Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, s 216

³⁹ NJA 1991 Not A 1

⁴⁰ NJA 1991 Not A 1

⁴¹ NJA 1994:79, s 450

Det fanns en undantagsbestämmelse som innebar att det inte betalades ut någon ersättning om föraren saknade körkort eller var rattfull. HD påminner om NJA 1986 s 470 och att försäkringsbolaget har bevisbördan för onykterhet och att beviskravet inte ska vara lägre än i normala tvistemål. HD går vidare med att konstatera att det är styrkt att ägaren av bilen saknade körkort och var rattfull vid tillfället.⁴²

HD påpekar att undantagsregeln utgår ifrån att det är klarlagt vem som var förare och påpekar att NJA 1986 s 470 inte säger något om att försäkringsbolaget har bevisbördan för att försäkringstagaren var den som körde bilen. Vidare konstaterar de att försäkringsbolaget normalt har sämre möjligheter att föra bevisning kring vem som kört bilen än om rattnykterhet och att försäkringsbolaget i alla fall har sämre möjligheter än försäkringstagaren att föra bevisning kring detta. De påpekar att *"Allmänt sett kan det också förväntas att en bilägare som lånar ut sin bil eller i övrigt låter någon annan föra bilen kan ange den andres namn."*⁴³

HD konstaterar vidare *"att [försäkringstagaren], för att få framgång med sitt påstående att han inte själv förde bilen när trafikolyckan inträffade, bör vara skyldig att bevisa detta. På bevisningens styrka bör det ställas samma krav som normalt gäller i civilmål."*⁴⁴

I det andra fallet var omständigheterna liknande med den skillnaden att ägaren av bilen i detta fall hade körkort.⁴⁵

Huvudregeln om att försäkringsbolaget har bevisbördan för att en undantagsbestämmelse är tillämplig står alltså fast men försäkringstagaren kan bedömas ha bevisbördan för vissa omständigheter som är en grund för undantagsklausulens tillämpning. Detta tycks gälla särskilt om det är en omständighet som det typiskt sett är betydligt svårare för försäkringsbolaget än försäkringstagaren att föra bevisning om.

⁴² NJA 1994:79, s 455

⁴³ NJA 1994:79, s 455

⁴⁴ NJA 1994:79, s 455

⁴⁵ NJA 1994:79, s 460

10. Teoretisk bakgrund till bevisbördeproblematiken

För att till fullo förstå bevisbördeproblematiken är det också intressant att närmare undersöka den teoretiska bakgrunden till dessa frågor. Denna bakgrund består av ett antal olika teorier som förklarar och motiverar varför bevisbördan ska se ut på ett visst sätt. Det är också av intresse att undersöka om man kan se några spår av dessa teorier i de HD-fall som jag har gått igenom ovan.

En del av de teorier som har funnits avfärdas nu i stort sett helt av doktrinen, exempelvis en mängd generella bevisbördeprinciper. Detta är teorier som inte direkt motiveras rationellt eller tar hänsyn till olika rättspolitiska överväganden utan snarare bygger sin existens på att de upprepats många gånger genom åren.⁴⁶ Principerna om att käranden ska styrka sin rätt⁴⁷ och att den som påstår något har bevisbördan för detta⁴⁸ är exempel på sådana generella principer som numera avfärdas.

De är tre olika teorier som har påverkat ställningstaganden kring bevisbörda och beviskrav, den handlingsdirigerande teorin, osedvanlighetsteorin och bevissäkringsteorin.⁴⁹ Mellan dessa olika teorier finns det ingen etablerad rangordning utan det sätt de används på är att man väger argumenten som varje teori kan bidra med mot argumenten som de andra teorierna bidrar med.⁵⁰

Dessa teorier benämns ofta som just bevisbördeteorier men de kan också påverka vilket beviskrav som skall gälla i en specifik situation. Om argumenten som en teori bidrar med inte motiverar en viss placering eller överflyttning av bevisbördan kan de ändå vara tillräckligt starka för att beviskravet ska lindras eller skärpas.⁵¹

10.1 Den handlingsdirigerande teorin

Den handlingsdirigerande teorin innebär att bevisbördan skall placeras så att syftet med den civilrättsliga regleringen uppnås på bästa sätt. För att klargöra detta kan man tänka sig en situation där tvisten rör en viss lagregel och denna lagregel har ett uttalat skyddssyfte, exempelvis konsumentskydd. I en sådan tvist ska då bevisbördan enligt denna teori placeras så att regeln typiskt sett kan uppfylla detta syfte. Bevisbördan ska alltså bidra till att regeln får den tänkta inverkan på rättshandlandet och det är också därför som den kallas för den handlingsdirigerande teorin.⁵²

Eftersom denna uppsats rör frågan om vilken bevisbörda och vilket beviskrav som ska gälla avseende olika försäkringsvillkor är denna teori svår att tillämpa då de omtvistade villkoren inte kan sägas ha ett tydligt syfte. Det man däremot kan göra är att gå ett steg längre och se till syftet med hela försäkringssystemet. I propositionen till FAL är det framförallt två syften som framhålls. Det är dels att ge försäkringstagarna ett starkt skydd vilket anses angeläget med tanke på den stora sociala betydelse som försäkringar ofta har. Mot detta ställs vikten av att försäkringsbolagen har möjlighet att bedriva en *”ekonomiskt rationell och konkurrenskraftig verksamhet”*.⁵³

⁴⁶ Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, s 42

⁴⁷ Bolding, Har försäkringsfallet inträffat? s 14 och Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, s 42

⁴⁸ Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 742 f

⁴⁹ Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 743 f

⁵⁰ Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 745

⁵¹ Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 744

⁵² Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 745

⁵³ Prop 2003/04:150, s 1

Dessa syften är också något som HD uttryckligen har beaktat i ett flertal av de avgöranden som är vägledande på området. När domstolen i NJA 1984 s 501 diskuterar vilket beviskrav som försäkringstagaren har att uppfylla framhålls två motstående intressen; försäkringstagarens intresse av att känna trygghet i sitt försäkringsskydd och försäkringsbolagens och försäkringstagarkollektivets intresse av att premierna inte blir för höga.⁵⁴ Just dessa två intressen läggs också uttryckligen vikt vid när HD i NJA 1990 s 93 diskuterar huruvida en lindring av beviskravet i jämförelse med NJA 1986 s 470 är påkallat.⁵⁵ Som man kan se överensstämmer de intressen som HD lagt vikt vid i mångt och mycket med de syften som uttrycks i förarbetet till FAL.

10.2 Beviskravsteorin

Denna teori går ut på att den *”som enklast och billigast kan säkra bevisning om ett visst rättsfaktum, bör bära bevisbördan för att det på förevisad bevisning inte går att skapa tillräcklig klarhet om dettas existens.”*⁵⁶ Den som har bäst möjligheter att säkra bevisning kan antingen vara den *”som har (bäst) kontroll över den omtvistade händelsen”* eller den som *”är eller bör vara bäst insatt i den angelägenhet som tvisten rör”*.⁵⁷ Ett problem med denna teori är att förhållandena skiljer sig åt från fall till fall på så sätt att det inte alltid är samma part som har lättast att säkra bevisning och att det därför är mindre lämpligt att fastslå en generell bevisbörderegeln utifrån denna teori.⁵⁸

Det är tydligt att även denna teori vid ett flertal tillfällen fått genomslag i den praxis som finns på området. När HD i NJA 1984 s 501 slår fast att brister i den tekniska undersökningen ska gå ut över bolaget sker detta tydligt utifrån ett beviskravsresonemang om att försäkringstagaren har sämre möjligheter att föra bevisning kring tekniska frågor.⁵⁹ Även i NJA 1986 s 470 utgår HD ifrån ett resonemang om beviskravsmöjligheter. Då HD i detta fall diskuterar vilket beviskrav som ska åligga försäkringsbolaget för att ett undantag är tillämpligt hänvisar de till att ett försäkringsbolag typiskt sett har goda bevisningsmöjligheter vad gäller rattonyckterhetsfrågan.⁶⁰ I NJA 1994 s 449 tar HD uttryckligen hänsyn till att försäkringsbolaget har mindre möjligheter än försäkringstagaren att föra bevisning om vem som kört bilen och att det därför är försäkringstagaren som ska ha bevisbördan då denne hävdar att någon annan än han själv kört bilen.⁶¹

10.3 Osedvanlighetsteorin

Osedvanlighetsteorin går i korthet ut på att den som *”påstår något som avviker från det sedvanliga, bör bära bevisbördan för sitt påstående”*.⁶² Det som definieras som det *”sedvanliga”* är framförallt av typen handelsbruk, sedvänja, branschbruk och partsbruk. Det har också framförts tankar om att teorin kan utsträckas till att även innefatta det som är förnuftigt.⁶³ Denna teori har kritiserats genom ett ifrågasättande av om man alltid kan utgå ifrån att det som gäller nu är det som alltid ska gälla.

⁵⁴ NJA 1984:84, s 505 f

⁵⁵ NJA 1990:18, s 108

⁵⁶ Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 752

⁵⁷ Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 753

⁵⁸ Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, s 55

⁵⁹ NJA 1984:84, s 506

⁶⁰ NJA 1986:78, s 476

⁶¹ NJA 1994:79, s 455

⁶² Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 749

⁶³ Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 751

Eftersom den part som hävdar något annat än det som nu gäller har bevisbördan innebär det ett bevarande av nuvarande rättsläge vilket inte alltid behöver vara något positivt.⁶⁴

I de NJA-fall som är av relevans för denna uppsats har jag inte kunnat hitta något stöd för att domstolen har resonerat utifrån osedvanlighetsteorin och jag har också svårt att se på vilket sett denna teori skulle kunna vara relevant för frågan om vem som har bevisbördan för att ett försäkringsfall inträffat.

10.4 Överviktsprincipen

Som avslutning vill jag också ta upp överviktsprincipen trots att det inte är en bevisbördeteori på samma sätt som de jag gått igenom ovan. Detta eftersom den inte bidrar med argument för att besvara frågan om vem som ska ha bevisbördan och hur starkt beviskravet ska vara. Den erbjuder dock en lösning på problemet med att bestämma vem som ska bli lidande av brister i bevisningen varför jag tar upp den här i anslutning till de andra teorierna.

Överviktsprincipen innebär i korthet att ingen av parterna har bevisbördan utan att man helt enkelt ska döma i enlighet med minsta sannolikhetsövervikt. Har ena partens påstående en sannolikhet på 51 % ska man döma i enlighet med detta.⁶⁵ Denna princip har kritiserats och det finns heller inga belägg för att HD ska ha dömt helt och hållet i enlighet med denna princip.⁶⁶ Den kanske främsta kritik som har framförts gentemot överviktsprincipen är att den innebär en stor risk att utgången blir felaktig i fall där bevisningen är mycket bristfällig.⁶⁷

Det beviskrav som ställdes upp för försäkringstagaren i NJA 1984 s 501 var *"... om det vid en helhetsbedömning av samtliga omständigheter framstår som mera antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är förhållandet."*⁶⁸ En ren bokstavstolkning av detta krav skulle innebära att minsta sannolikhetsövervikt till försäkringstagarens fördel innebär att denna ska anses ha uppfyllt sin bevisbörda och att detta uttalande då skulle få samma innebörd som ett tillämpande av överviktsprincipen. Detta skulle innebära att man väger parternas påstående mot varandra och det påstående som är det minsta lilla mer sannolikt skulle "vinna". Att då tala om att försäkringstagaren har en bevisbörda skulle inte vara korrekt eftersom definitionen på bevisbörda är att parten med bevisbördan ska lida av osäkerhet kring ett bevisfaktum. Detta är uppenbarligen inte fallet med denna tolkning.

Det första HD gör i NJA 1984 s 501 är att konstatera att försäkringstagaren har bevisbördan⁶⁹ vilket skulle vara mycket underligt om man hade för avsikt att minsta lilla sannolikhetsövervikt skulle räcka. Utifrån detta kan man alltså sluta sig till att HD menar att antagligt innebär en större sannolikhetsövervikt än minsta lilla. Inte heller Lindell anser att minsta tänkbara sannolikhetsövervikt ska vara tillräckligt.⁷⁰

⁶⁴ Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, s 45

⁶⁵ Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 738

⁶⁶ Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, s 46

⁶⁷ Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, s 47

⁶⁸ NJA 1984:84, s 506

⁶⁹ NJA 1984:84, s 505

⁷⁰ Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, s 214

11. De praktiska konsekvenserna av HD:s praxis

Den HD-praxis som jag redogjort för ovan innebär alltså att försäkringstagaren har bevisbördan för att ett försäkringsfall har inträffat och att försäkringsbolaget har bevisbördan för att ett undantag är tillämpligt. Av intresse är då att undersöka vilka praktiska konsekvenser denna praxis får och för att ta reda på detta har jag undersökt den underrättspraxis som finns och som gäller fall med raka villkor. Jag har också ställt frågor till företrädare för de största försäkringsbolagen för att få deras syn på läget.

11.1 Underrättspraxis

Jag hittade tre fall med raka villkor och det första av dessa avgjordes av Tingsrätten i Malmö och försäkringsbolaget var Folksam.⁷¹ Försäkringsbolaget medgav att branden i fråga var ett försäkringsfall men invände att försäkringen trots detta inte skulle gälla eftersom försäkringstagaren eller någon som dennes samtycke har haft tillsyn över bilen hade anlagt branden.⁷² Tingsrätten börjar med att slå fast att det är ostridigt att det är fråga om ett försäkringsfall och konstaterar vidare att det är Folksam som har bevisbördan för att undantaget är tillämpligt och att beviskravet är det i tvistemål normalt förekommande.⁷³ Domstolen gör bedömningen att Folksam uppfyllt denna bevisbörda.⁷⁴

I det andra fallet var det Trygg-Hansa som var försäkringsbolaget^{75 76} och även i detta fall var parterna överens om att det var ett försäkringsfall. Trygg Hansa hävdar dock att det inte är ett ersättningsbart försäkringsfall eftersom branden måste ha anlagts av försäkringstagarens bröder.⁷⁷ Tingsrätten konstaterar att villkoret om att ersättning inte ska utgå om försäkringstagaren, eller någon som genom identifikation kan likställas med denna, är att betrakta som ett undantag från försäkringsbolagets åtagande. Tingsrätten framhåller att försäkringsbolaget typiskt sett har goda möjligheter att föra bevisning kring den här typen av skador då det regelmässigt genomförs särskilda utredningar och att brister i den tekniska undersökningen därför normalt ska gå ut över försäkringsbolaget. Beviskravet ska enligt tingsrätten vara det som normalt gäller i civilmål.⁷⁸

Tingsrätten finner att försäkringsbolaget inte har uppfyllt sin bevisbörda och bifaller därför käromålet.⁷⁹ Fallet överklagas till hovrätten som gör samma bedömning avseende bevisbörda och beviskrav men värderar bevisningen annorlunda och dömer till Trygg-Hansas fördel.⁸⁰

I det sista underrättsfallet⁸¹ är det Länsförsäkringar som är svarande. Företrädaren för Länsförsäkringar har uppgett att de har haft nuvarande utformning av sina villkor i åtminstone fyra

⁷¹ Malmö tingsrätt, T 8472-11

⁷² Malmö tingsrätt, T 8472-11, s 2

⁷³ Malmö tingsrätt, T 8472-11, s 4

⁷⁴ Malmö tingsrätt, T 8472-11, s 7

⁷⁵ Egentligen var det en bifirma, Aktsam, men det var Trygg Hansa AB som drev talan, Aktsams villkor är identiska med Trygg-Hansas

⁷⁶ Svea hovrätt, T 4873-11, Stockholms tingsrätt, T 75-10

⁷⁷ Stockholms tingsrätt, T 75-10, s 4 f

⁷⁸ Stockholms tingsrätt, T 75-10, s 14

⁷⁹ Stockholms tingsrätt, T 75-10, s 16

⁸⁰ Svea hovrätt, T 4873-11, s 4

⁸¹ Svea hovrätt, T 4827-11, Västmanlands tingsrätt, T 793-09

år.⁸² Försäkringsfallet inträffade i februari 2008, det vill säga för knappt fem år sedan, vilket skulle kunna tyda på att Länsförsäkringar hade vända villkor vid det aktuella tillfället. I domskälen benämns dock försäkringsfallet endast som brand och Länsförsäkringar har också medgett att det varit fråga om ett försäkringsfall. Detta hade Länsförsäkringar knappast gjort om det hade varit fråga om vända villkor varför man kan sluta sig till att det var raka villkor.

Tingsrätten finner att försäkringsbolaget har bevisbördan för att försäkringstagaren själv anlagt branden, att beviskravet är det som normalt gäller i tvistemål⁸³ och att de inte har uppfyllt denna bevisbörda.⁸⁴ Målet överklagas till hovrätten som inte gör någon annan bedömning än tingsrätten avseende vilken part som har bevisbördan och vilket beviskrav som ska gälla. Hovrätten finner dock att Länsförsäkringar har uppfyllt sin bevisbörda.⁸⁵

Som vi kan se följer parternas talan och domskälen i dessa fall helt det mönster jag redogjort för ovan och som grundar sig på den praxis som utarbetats i HD.

11.2 Försäkringsbolagens syn

Av intresse är också att få försäkringsbolagens syn på hur svårt det i praktiken är för parterna att uppfylla sina bevisbördor.

Tomas Nelander på Folksam menar att det brukar vara ganska enkelt för försäkringstagaren att uppfylla sin bevisbörda då denne endast behöver visa att brand uppstått.⁸⁶ Denna bild bekräftas också av de tre underrättsfallen då frågan om försäkringstagaren har uppfyllt sin bevisbörda inte överhuvudtaget är omtvistad. Vad gäller försäkringsbolagens bevisbörda menar Nelander att de i princip måste visa på att försäkringstagaren själv tänt på bilen eller sett till att någon annan gjort det för att de ska anses ha uppfyllt sin bevisbörda. Han anser att det i praktiken är väldigt svårt att lyckas med detta och att de därför har väldigt få rättsliga tvister vad gäller brand.⁸⁷ Denna bild bekräftas av Dan Falconer på IF Skadeförsäkring som menar att det i princip var omöjligt för dem att avböja denna typ av skada innan de ändrade utformningen av sina villkor.⁸⁸

⁸² Se bilaga 1, Länsförsäkringar

⁸³ Västmanlands tingsrätt, T 793-09, s 8

⁸⁴ Västmanlands tingsrätt, T 793-09, s 10

⁸⁵ Svea hovrätt, T 4827-11, s 3

⁸⁶ Se bilaga 1, Folksam

⁸⁷ Se bilaga 1, Folksam

⁸⁸ Se bilaga 1, IF Skadeförsäkring

12. Försäkringsbolagens nya villkorsutformning

År 2007 införde IF Skadeförsäkring ett nytt stycke i sitt brandvillkor som anger att försäkringen gäller för *”skada genom brand som anlagts av tredje man, med tredje man menas annan än dig själv som handlat utan ditt samtycke.”* Detta stycke finns under rubriken Anlagd brand. Den formulering som de andra bolagen har *”Brand - eld som kommit lös”* står nu under rubriken övrigt.⁸⁹ Även Länsförsäkringars brandmoment har nu en utformning som är snarlik den som IF Skadeförsäkring har.⁹⁰

Denna ändring föranleddes av att de under år 2006 märkte att antalet bilbränder hade ökat kraftigt och att detta troligen var en följd av bedrägeriförsök från försäkringstagarnas sida.

Som vi har sett ovan är uppfattningen att försäkringsbolag med raka villkor har svårt att nå upp till sin bevisbörda och att det därför är svårt för dem att vinna en process om detta. Den ändrade villkorsutformningen infördes för att uppnå en mer skälig balans i bevisfrågan och därmed ha lättare att avböja denna typ av skador om de misstänkte att det var fråga om bedrägeriförsök.⁹¹

Den HD-praxis som jag redogjort för ovan innebär att försäkringstagaren har bevisbördan för att ett försäkringsfall har inträffat och att försäkringsbolaget har bevisbördan för att ett undantag är tillämpligt. Med den utformning som IF Skadeförsäkring och Länsförsäkringar har innebär detta alltså att försäkringstagaren har bevisbördan både för att det är fråga om brand och att denna brand har blivit anlagd av tredje man. Försäkringstagaren ska göra det mer antagligt att det är fråga om ett försäkringsfall än att så inte är fallet för att ha uppfyllt sin bevisbörda. Detta är en skillnad jämfört med hur det blir med de raka villkor som Folksam och Trygg-Hansa har. Som vi har sett ovan har försäkringstagaren med dessa villkor endast bevisbördan för att bilen har brunnit och det är försäkringsbolagen som har bevisbördan för att försäkringstagaren uppsåtligen har framkallat branden själv. Det är denna skillnad i bevisbörda som är anledningen till att IF Skadeförsäkring ändrade sina villkor.⁹²

⁸⁹ För fullständiga villkor, se bilaga 2, IF Skadeförsäkring

⁹⁰ Se bilaga 2, Länsförsäkringar

⁹¹ Se bilaga 1, IF Skadeförsäkring

⁹² Se bilaga 1, IF Skadeförsäkring

13. Praktiska effekter av den nya villkorsutformningen

13.1 De skador försäkringen täcker

Till att börja med kan man konstatera att den del av villkoren hos IF Skadeförsäkring och Länsförsäkringar som gäller anlagd brand inte tillför något vad gäller de situationer som försäkringen täcker. Hade inte denna del funnits hade anlagda bränder helt enkelt ingått under det som nu kallas övrigt eftersom det omfattas av branddefinitionen *”eld som kommit lös”*.

Det som möjligtvis skulle kunna innebära en reel skillnad rör frågan om identifikation. Av IF Skadeförsäkring och Länsförsäkringars brandvillkor framgår att identifikation ska ske med den som handlat med försäkringstagarens samtycke medan det av de allmänna undantagen endast framgår att identifikation ska ske med den som med försäkringstagarens samtycke har haft tillsyn över egendomen.⁹³ Denna möjliga utvidgning av identifikation framgår också av Trygg-Hansas allmänna undantag.⁹⁴ För mig framstår det dock endast som en språklig skillnad och jag har svårt att föreställa mig en situation som skulle omfattas av formuleringen att handlandet skett med försäkringstagarens samtycke men inte av formuleringen att handlandet skett av någon som med försäkringstagarens samtycke haft tillsyn över egendomen.

Att detta skulle innebära en utvidgning av identifikationen motsägs vidare av att ingen identifikation utöver den som anges i FAL 4:8 är tillåten.⁹⁵ FAL 4:8 anger att handlande av andra kan likställas med handlande av försäkringstagaren om detta anges i villkoren. Av intresse för denna uppsats är punkt 1, *”den som med den försäkrades samtycke har tillsyn över den försäkrade egendomen”* och det är alltså endast denna identifikation som är tillåten.

13.2 Bevisbördan skiftar

Som jag har redogjort för ovan var anledningen till att bolagen ändrade sina villkor att uppnå ett bättre bevisläge genom att en tyngre bevisbörda lades på försäkringstagaren. Till att börja med undersökte jag om bevisbördan faktiskt skiftade genom att undersöka den underrättspraxis som rör fall med vända villkor och de uttalanden som företrädarna för bolagen gjort.

I ett fall från Luleå tingsrätt⁹⁶ hade bilen totalförstörts av en anlagd brand när den stod parkerad på inhägnat område hos en verkstad. Försäkringsbolaget i detta fall var IF Skadeförsäkring vars brandmoment gäller för anlagd brand av tredje man. Tingsrätten konstaterar att det är ostridigt att det var fråga om en anlagd brand och att tvisten gäller huruvida branden har anlagts av tredje man. Domstolen konstaterar att försäkringstagaren har bevisbördan för detta och beviskravet är uppfyllt om det vid en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i målet framstår som mera antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är fallet. Ingen motivering anges till varför bevisbördan och beviskravet ska se ut på detta sätt.⁹⁷ Tingsrätten finner efter en genomgång av bevisningen att

⁹³ Se bilaga 2, IF Skadeförsäkring, Länsförsäkringar

⁹⁴ Se bilaga 2, Trygg-Hansa

⁹⁵ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 283 f

⁹⁶ Luleå tingsrätt, T 2621-10

⁹⁷ Luleå tingsrätt, T 2621-10, s 9

försäkringstagaren inte gjort det mer antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är fallet och ogillar därför käromålet.⁹⁸

Även i nästa fall är det IF Skadeförsäkring som är svarande.⁹⁹ Försäkringstagarens bil hade brunnit då den stod parkerad och försäkringsbolaget hävdar att försäkringsfall inte föreligger eftersom branden inte orsakats av tredje man.¹⁰⁰ Tingsrätten konstaterar att det är ostridigt att försäkringstagarens bil brunnit på grund av en anlagd brand och att försäkringen gäller för anlagd brand av tredje man. Försäkringsfallet är alltså anlagd brand av tredje man och med hänvisning till NJA 1984 s 501 slår domstolen fast att försäkringstagaren har bevisbördan för detta med beviskravet *”mer antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är fallet”*. Domstolen konstaterar vidare att en bedömning av samtliga omständigheter i målet ska göras för att avgöra om försäkringstagaren uppfyllt denna bevisbördan.¹⁰¹ Tingsrätten finner att försäkringstagaren inte har uppfyllt sin bevisbördan och ogillar därför käromålet.¹⁰² Fallet överklagas till hovrätten som fastställer domen på samma grunder som tingsrätten.¹⁰³

Det är också i det tredje fallet¹⁰⁴ IF Skadeförsäkring som är försäkringsbolaget och även i detta fall har försäkringstagarens bil blivit utsatt för brand på en parkering.¹⁰⁵ Tingsrätten slår med hänvisning till NJA 1984 s 501 fast att det är försäkringstagaren som har bevisbördan för att försäkringsfall föreligger och att det beviskrav som gäller är *”mera antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är fallet”*.¹⁰⁶ Av det faktum att domstolen konstaterar att det är ostridigt att bilen förstörts genom en anlagd brand framgår det att det försäkringsfall som försäkringstagaren har bevisbördan för är att bilen förstörts genom brand anlagd av tredje man.¹⁰⁷ Även i detta fall ogillar tingsrätten käromålet eftersom de finner att försäkringstagaren inte har uppfyllt sin bevisbördan.¹⁰⁸ Målet överklagas till hovrätten som inte gör någon annan bedömning och därför fastställer tingsrättens dom.¹⁰⁹

Det sista fallet rör också IF Skadeförsäkring och tingsrätten slår även i detta fall fast att det är försäkringstagaren som har bevisbördan för att bilen skadades genom en brand anlagd av tredje man.^{110 111} Tingsrätten finner att försäkringstagaren har uppfyllt denna bevisbördan.¹¹² Även detta fall överklagas till hovrätten som gör samma bedömning som tingsrätten vad gäller bevisbördan. Hovrätten gör dock en annan värdering av bevisningen och ändrar därför tingsrättens dom.¹¹³

⁹⁸ Luleå tingsrätt, T 2621-10, s 11

⁹⁹ Svea hovrätt, T 4448-12, Stockholms tingsrätt, T 5030-11

¹⁰⁰ Stockholms tingsrätt, T 5030-11, s 2

¹⁰¹ Stockholms tingsrätt, T 5030-11, s 6

¹⁰² Stockholms tingsrätt, T 5030-11, s 11

¹⁰³ Svea hovrätt, T 4448-12, s 2

¹⁰⁴ Svea hovrätt, T 8440-11, Stockholms tingsrätt, T 15699-10

¹⁰⁵ Stockholms tingsrätt, T 15699-10, s 8

¹⁰⁶ Stockholms tingsrätt, T 15699-10, s 7

¹⁰⁷ Stockholms tingsrätt, T 15699-10, s 8

¹⁰⁸ Stockholms tingsrätt, T 15699-10, s 10

¹⁰⁹ Svea hovrätt, T 8440-11, s 2

¹¹⁰ Svea hovrätt, T 8736-10, Stockholms tingsrätt, T 11453-09

¹¹¹ Stockholms tingsrätt, T 11453-09, s 6

¹¹² Stockholms tingsrätt, T 11453-09, s 8

¹¹³ Svea hovrätt, T 8736-10, s 2 f

Av denna genomgång är det tydligt att villkorsändringen får konsekvensen att bevisbördan skiftar på så sätt att försäkringstagaren nu inte bara har bevisbördan för att bilen brunnit utan också för att branden anlagts av tredje person. Att bevisbördan skiftar på detta sätt bekräftas också av Lars Eriksson på Trygg-Hansa.¹¹⁴ Även Tomas Nelander på Folksam bekräftar att villkorets utformning gör en skillnad för bevisbördan.¹¹⁵ Av underrättspraxis framgår det också att det beviskrav som försäkringstagaren har att uppfylla fortfarande är *”mera antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är fallet”*.

13.3 Skillnad för möjligheten att nå framgång med sin talan

Det står alltså klart att den ändrade villkorsutformningen innebär att bevisbördan skiftar men kanske mer intressant är vilka konsekvenser detta för med sig för parternas möjlighet att nå framgång med sin talan.

I denna uppsats är det som säkert framgått två olika beviskrav som är av intresse, styrkt och mera antagligt. Vad gäller beviskravet styrkt motsvarar det en sannolikhetsgrad mellan sannolikt och uppenbart. Det är alltså ett relativt högt ställt krav och försäkringsbolagen uppger också att det är ett krav som kan vara svårt att nå upp till i den aktuella situationen.¹¹⁶

Det andra beviskravet är alltså att det ska vara mera antagligt att [försäkringsfall] föreligger än att så inte är fallet vilket är ett betydligt lägre ställt krav än styrkt. Trots att det kan tyckas som att detta skulle vara samma som överviktsprincipen är detta inte fallet vilket blir tydligt av domskälen i HD-fallen och uttalanden i doktrin.¹¹⁷

Det kan tyckas som att skillnaden mellan att försäkringsbolagen har bevisbördan och att försäkringstagaren har detta inte borde vara så stor eftersom försäkringstagarens bevisbörda trots allt är betydligt lägre än försäkringsbolagets. Vad skillnaden mellan dessa beviskrav innebär och vad följden av en omvänd bevisbörda blir är dock svårt att tydliggöra genom en allmän diskussion och blir bara tydlig om man närmare undersöker den underrättspraxis som finns. Av de fyra underrättsfall där bevisbördan skiftar är det tre fall som är av intresse i detta avseende. I samtliga tre fall är det IF Skadeförsäkring som är svarande.

I det första fallet¹¹⁸ ogillar tingsrätten käromålet och uttalar vad gäller bevisvärderingen att *”de omständigheter som redovisats ovan kan både anses tala för och emot att försäkringsfall föreligger.”* och *”Tingsrätten anser vid en samlad bedömning att de uppgifter som [försäkringstagaren] lämnat inte kan ges försteg framför de uppgifter som lämnats av If.”*¹¹⁹

Dessa uttalanden kan tyda på att utgången av målet hade blivit annorlunda om det hade varit fråga om raka villkor och den fördelning av bevisbördan som följer med detta då det tycks som att det inte är fråga om någon stor sannolikhetsövertikt för försäkringsbolagets version. Hade det varit så att försäkringsbolaget hade haft bevisbördan hade bolaget haft att uppfylla beviskravet styrkt som motsvarar en ganska stor sannolikhetsövertikt. Någon tydligt slutsats i denna hypotetiska fråga går

¹¹⁴ Se bilaga 1, Trygg-Hansa

¹¹⁵ Se bilaga 1, Folksam

¹¹⁶ Se avsnitt 11.2

¹¹⁷ Se avsnitt 10.4

¹¹⁸ Svea hovrätt, T 4448-12, Stockholms tingsrätt, T 5030-11

¹¹⁹ Stockholms tingsrätt, T 5030-11, s 11

dock inte att dra då domstolen rent faktiskt inte har prövat detta och uttalandena trots allt är relativt otydliga. Fallet överklagades till hovrätten som fastställer tingsrättens dom och uttalar att *"Hovrätten gör inte några andra bedömningar än de som tingsrätten har gjort i frågan om försäkringsfall föreligger."*¹²⁰

I det andra fallet¹²¹ uttalar tingsrätten i anslutning till att de slår fast att det är försäkringstagaren som har bevisbördan för att försäkringsfall föreligger att *"I allmänhet måste förutsättas att den försäkringstagare som efter upptäckten av branden utan dröjsmål anmäler händelsen till polisen och därefter lojalt medverkar till utredningen av försäkringsfallet får anses ha uppfyllt sin bevisbörda. Detta förutsätter dock att det inte framkommer några omständigheter som ger anledning till tvivel beträffande försäkringstagarens uppgifter."*¹²² Tingsrättens majoritet anser att det fanns sådana omständigheter i det här fallet och efter en genomgång av bevisningen finner de att försäkringstagaren inte gjort det mer sannolikt att försäkringsfall föreligger än att så inte är fallet.¹²³ En skiljaktig rådman gör en annan bedömning av bevisningen och anser att försäkringstagaren har uppfyllt sin bevisbörda.¹²⁴ Målet överklagades till Svea hovrätt som gör samma bedömning som tingsrättens majoritet och därför fastställer tingsrättens dom.¹²⁵

Det faktum att en lagfaren domare i tingsrätten gör bedömningen att det föreligger en sannolikhetsövervikt för försäkringstagarens version tyder på att försäkringsbolaget inte hade lyckats uppnå beviskravet styrkt för sitt påstående om de hade haft bevisbördan för att ett undantag var tillämplig.

I det tredje fallet¹²⁶ gör tingsrätten bedömningen att försäkringstagaren har gjort det mer sannolikt att branden anlagts av tredje man än att så inte är fallet.¹²⁷ Domen överklagades till Svea hovrätt där majoriteten gör följande bedömning; *"Med hänsyn till de motstridiga uppgifter som finns i målet och eftersom inte någon av beskrivningarna kan ges försteg framför den andra, kan det emellertid inte sägas vara mer antagligt att försäkringsfall föreligger än motsatsen."*¹²⁸ En skiljaktig i hovrätten gör en annan värdering av bevisningen och anser att försäkringstagaren har uppfyllt sin bevisbörda.¹²⁹

I detta fall är det väldigt tydligt att utgången hade blivit den motsatta om försäkringsbolaget hade haft bevisbördan. Hovrättens majoritet fastslår att det inte finns någon sannolikhetsövervikt åt något håll och den skiljaktige anser till och med att försäkringstagaren har uppfyllt sin bevisbörda. Utifrån detta framstår det som mycket osannolikt att försäkringsbolaget skulle ha lyckats uppnå beviskravet styrkt för sitt påstående om att försäkringstagaren hade framkallat försäkringsfallet uppsåtligen.

Av dessa tre fall anser jag att det framgår tydligt att möjligheten att nå framgång med sin talan minskar betydligt om denna också har bevisbördan för att tredje man har anlagt branden. Detta

¹²⁰ Svea hovrätt, T 4448-12, s 2

¹²¹ Svea hovrätt, T 8440-11, Stockholms tingsrätt, T 15699-10

¹²² Stockholms tingsrätt, T 15699-10, s 7 f

¹²³ Stockholms tingsrätt, T 15699-10, s 11

¹²⁴ Stockholms tingsrätt, T 15699-10, s 14

¹²⁵ Svea hovrätt, T 8440-11, s 2

¹²⁶ Svea hovrätt, T 8736-10, Stockholms tingsrätt, T 11453-09

¹²⁷ Stockholms tingsrätt, T 11453-09, s 6 f

¹²⁸ Svea hovrätt, T 8736-10, s 2 f

¹²⁹ Svea hovrätt, T 8736-10, s 6

bekräftas också av den bild som försäkringsbolagen har. Folksam har rakt villkor och dess företrädare uppger att de då har mycket svårt att nå framgång med sin talan¹³⁰ och företrädaren för IF Skadeförsäkring menar på att det tidigare var i princip omöjligt för dem att avböja denna typ av skador men att de nu har andra möjligheter till detta då ändringen medförde en mer skäligen balans i bevisfrågan.¹³¹ Trygg-Hansa har nu rakt villkor men ska ändra så att också deras villkor ser ut på samma sätt som hos IF Skadeförsäkring och Länsförsäkringar. Detta ska de göra eftersom de har uppfattningen att det ger dem bättre möjligheter att vinna dessa tvister och på så sätt uppnå en avskräckande effekt bland potentiella bedragare.¹³²

Både underrättspraxis och det som företrädarna för försäkringsbolagen har uttalat visar tydligt att den förändrade bevisbördan också medför en reell skillnad för den möjlighet som parterna har att nå framgång med sin talan trots att beviskravet som försäkringsbolaget har uppfylla är betydligt högre än det beviskrav som åligger försäkringstagaren.

13.4 Har försäkringsbolagens ändrande av villkorsutformningen fått avsedd effekt?

Av de två största bolagen på marknaden för fordonsförsäkring är det alltså två, IF Skadeförsäkring och Länsförsäkringar som har ändrat sina villkor avseende anlagd brand i fordon. IF Skadeförsäkring uppger att denna förändring kom till stånd för att de märkte att andelen anlagda bränder under år 2006 ökade kraftigt och att det troligen var fråga om mer eller mindre systematiska försäkringsbedrägerier. Som ett svar på detta ändrade man det aktuella villkoret för att uppnå ett bättre bevisläge och kunna bemöta denna ökning.¹³³

Denna bild bekräftas dock inte av Länsförsäkringar som uppger att de ändrade villkoren för att förtydliga för kunden att även denna typ av skada täcks och att det inte hade något med bevisbörda att göra.¹³⁴

Att ändringen fått den effekt som IF Skadeförsäkring avsett råder det ingen tvekan. Som vi har kunnat se av både underrättspraxis och uttalande av försäkringsbolagen själva innebär villkorsändringen att en tyngre bevisbörda läggs på försäkringstagaren och att detta också innebär att det i praktiken är lättare för försäkringsbolagen att vinna dessa tvister. IF Skadeförsäkring vann också samtliga fall som jag har kunnat hitta där de har varit svarande¹³⁵ och de upplever även att de nu får in färre fall som rör denna typ av skada.¹³⁶

Vad gäller underrättspraxis är det också intressant att IF Skadeförsäkring är svarande i fyra av sju fall. De är visserligen ett stort bolag med en marknadsandel på ca 28 % och urvalet för litet för att påvisa något som är statistiskt säkerställt men det är ändå anmärkningsvärt att de är så pass överrepresenterade. IF Skadeförsäkring tycks alltså ha tagit vara på det förbättrade bevisläget genom att driva fler processer än de andra bolagen.

¹³⁰ Se bilaga 1, Folksam

¹³¹ Se bilaga 1, IF Skadeförsäkring

¹³² Se bilaga 1, Trygg-Hansa

¹³³ Se bilaga 1, IF Skadeförsäkring

¹³⁴ Se bilaga 1, Länsförsäkringar

¹³⁵ Luleå tingsrätt, T 2621-10, Svea hovrätt, T 4448-12, Svea hovrätt, T 8440-11 och Svea hovrätt, T 8736-10

¹³⁶ Se bilaga 1, IF Skadeförsäkring

Huruvida ändringen har medfört den effekt som Länsförsäkringar eftersträvade, dvs att göra det tydligare för kunderna, har jag inte underlag att svara på och det ligger också utanför ramarna för denna uppsats.

14. Anledningar till att rättsläget bör korrigeras

I denna del kommer jag att ta upp varför jag anser att denna villkorsutformning leder till olämpliga konsekvenser och varför det därför behövs en korrigering av rättsläget.

14.1 Vad tvisterna faktiskt handlar om

Vid en första anblick kan det tyckas som det som bevisbördan handlar om är olika saker beroende på hur villkoren ser ut. Med raka villkor gäller bevisbördan frågan om försäkringstagaren själv har anlagt branden och med vända villkor gäller bevisbördan frågan om en tredje person har anlagt branden. Att detta handlar om precis samma sak blir tydligt om man ser på problematiken utifrån vad tvisten faktiskt handlar om. I realiteten handlar dessa tvister om att de två parterna har varsin version om vad som hänt, försäkringstagarens version är att någon annan än de själva anlagt branden och försäkringsbolagets version är att försäkringstagaren själv anlagt branden. Det är också detta som tvisten handlar om oavsett hur villkoret är utformat och vem som anses ha bevisbördan. Den omvända bevisbördan innebär alltså att det är försäkringstagaren istället för försäkringsbolaget som ska bevisa sin version.

14.2 Uppsåtligt framkallande av försäkringsfall är att anse som ett undantag

Av HD:s praxis och av doktrin står det helt klart att det är försäkringsbolaget som ska ha bevisbördan för att ett undantag är tillämpligt. HD förtydligar dock aldrig vad som är att anse som ett undantag vilket är beklagligt eftersom underrättspraxis på området framstår som mindre genomtänkt när man jämför fall som förutom villkorsutformningen är snarlika. Att HD inte har gjort några förtydliganden kring undantagen innebär också att det är helt rimligt att underrätterna går efter den yttre formen på villkoren för att bestämma vilken part som ska ha bevisbördan. Alternativet hade varit att de skulle gå in på en invecklad diskussion kring vad som är att anse som ett undantag vilket är en diskussion som snarare bör föras i doktrin och HD.

Trots att det inte går att finna någon auktoritativ källa för vad som är att anse som ett undantag anser jag att uppsåtligt framkallande av försäkringsfall ska ses som just detta. Att det är så tycker jag blir tydligt när man beaktar att det är något som bolagen, oavsett moment, alltid undantar från sin fordonsförsäkring¹³⁷ och att det redan av lagstiftningen framgår att ersättning inte ska lämnas vid uppsåtligt framkallande av försäkringsfall. I de tre underrättsfall som gäller raka villkor behandlar också domstolarna uppsåtligt framkallande av försäkringsfall som ett undantag. Utifrån detta anser jag att det står helt klart att det som försäkringsbolagen har gjort med de vända villkoren är att genom en omformulering flytta in undantaget i den del av villkoren som beskriver försäkringens täckningsområde. På detta sätt slipper de bevisbördan för undantaget trots att det av HD:s praxis och doktrin är tydligt att det är försäkringsbolagen som ska ha bevisbördan för detta. Att försäkringsbolagen på detta sätt kringgår rättsläget borde inte accepteras.

Eftersom HD inte har gett någon ledning för vad som är att anse som ett undantag kan man å andra sidan tycka att det är naturligt att låta villkorsutformningen styra. I NJA 1986 s 470 hänvisade HD faktiskt också till villkorets utformande när de bestämde beviskravet. Jag anser dock att det är en stor

¹³⁷ Se bilaga 2

skillnad på att villkorsutformningen till viss del inverkar på hur starkt beviskravet ska vara och att låta villkorsutformningen ensamt vända på bevisbördan.

14.3 Utifrån den struktur som HD har fastslagit

Av HD:s rättsfall på området framträder en tydlig struktur för hur dessa frågor ska bedömas. Denna struktur är att man först prövar om det är fråga om ett försäkringsfall för att därefter pröva om något undantag är tillämpligt. Med vända villkor är försäkringsfallet anlagd brand av tredje man. Det finns dock fortfarande ett allmänt undantag i villkoren som anger att försäkringstagaren inte får någon ersättning om denne uppsåtligen har framkallat försäkringsfallet. Det är detta undantag som skulle kunna aktualiseras i dessa tvister.

Med den här typen av villkor skulle det innebära att man först ska pröva om det är fråga om en anlagd brand av tredje man. Med tanke på att det oftast är ostridigt att det är fråga om en brand och också att denna brand är anlagd är det frågan om det är försäkringstagaren själv eller någon annan som har anlagt branden som tvisten i praktiken gäller.

Efter att man har prövat om det är fråga om ett försäkringsfall ska man enligt HD:s struktur pröva frågan om något undantag är tillämpligt vilket i dessa fall är uppsåtligt framkallande av försäkringsfall. Det som då prövas är om försäkringstagaren själv har anlagt branden. Denna fråga prövas alltså två gånger om man följer den struktur som HD har slagit fast. I vilket steg en viss fråga prövas hade kanske inte heller spelat någon större roll om det inte hade varit för det faktum att HD har slagit fast att bevisbördan och beviskravet ska skilja sig åt mellan de två stegen.

Nu är det naturligtvis inte så här prövningarna i underrätterna gått till eftersom det skulle vara absurt att pröva exakt samma fråga två gånger. Att den vända villkorsutformningen omöjliggör en prövning enligt HD:s struktur och innebär att frågan om uppsåtligt framkallande prövas i "fel" steg är för mig en tydlig indikation på att den innebär ett kringgående av HD:s praxis som inte borde accepteras.

14.4 Möjlig utformning av talan från försäkringstagarens sida

Ett annat teoretiskt experiment som tydliggör det problematiska med de vända villkoren är att föreställa sig att försäkringstagaren hävdar att det är den del av villkoret som gäller "brand – eld som kommit lös" som ska tillämpas.

I de underrättsfall som jag har undersökt är det vanligen helt klart av omständigheterna att det varit fråga om anlagd brand men det går inte att utesluta att det finns fall där detta inte är lika klart. I sådana fall skulle man kunna tänka sig en situation där försäkringstagaren hävdar att det är den del av brandmomentet som gäller "eld som kommit lös" som ska tillämpas, inte den del som gäller "skada genom brand som har anlagts av tredje man". Som företrädaren för Folksam har påpekat är det vanligtvis mycket lätt för försäkringstagaren att konstatera att det varit fråga om brand och därmed har försäkringstagaren uppfyllt sin bevisbörda för att det är fråga om försäkringsfall. Då hamnar man i situationen att försäkringstagaren hävdar att ett visst villkor är tillämpligt på denna skada och också tycks ha mycket goda möjligheter att kunna bevisa att detta villkor är tillämpligt. Frågan är vad som sker i detta läge.

Om försäkringstagaren har lagt fram full bevisning för att ett villkor är tillämpligt borde ju försäkringstagaren i enlighet med HD:s praxis inte behöva göra något ytterligare för att nå framgång

med sin talan. Om försäkringsbolagen menar att branden har anlagts av försäkringstagaren själv eller med andra ord uppsåtligt har framkallats av försäkringstagaren borde det i enlighet med HD:s praxis också vara de som har bevisbördan för detta. De har ju i sina villkor ett allmänt undantag för uppsåtligt framkallande av försäkringsfall och HD:s praxis är tydlig med att det är försäkringsbolaget som har bevisbördan för att ett undantag är tillämpligt.

Även om det skulle stå klart att branden var anlagd passar händelsen fortfarande in på den del som gäller *”Brand-eld som kommit lös”*. Med tanke på att villkoret som gäller *”Anlagd brand av tredje man”* står under rubriken anlagd brand kan man i och för sig tycka att det naturliga skulle vara att det är denna del som händelsen ska prövas emot. Även i denna situation är det dock så att händelsen faktiskt också passar in på den del av brandmomentet som lyder *”Brand-eld som kommit lös”*.

Vad som händer i dessa situationer när två olika delar av ett försäkringsvillkor kan aktualiseras av samma händelse och hur dessa situationer ska hanteras har jag inget bra svar på och det är inte heller det som är syftet med denna del. Poängen är istället att visa på de krångliga situationer som skulle kunna uppkomma med denna villkorsutformning och det olämpliga i att ha ett brandvillkor som innebär att en händelse kan passa in på två olika delar av villkoret. Jag anser också att detta gör det ännu tydligare att villkorsutformningen har tillkommit enbart för att kringgå HD:s praxis.

14.5 Syften, omständigheter och argument gör sig gällande lika starkt oavsett villkorsutformning

I den HD-praxis som finns på området har domstolen tagit hänsyn till ett antal olika intressen och omständigheter. I NJA 1984 s 501 och NJA 1990 s 93 tar man upp de motstående intressena att försäkringstagaren ska kunna känna trygghet i dennes försäkring ger honom skydd och försäkringstagarkollektivets intresse av att inte premierna blir för höga. I NJA 1984 s 501, NJA 1986 s 470 och NJA 1994 s 449 tar man också hänsyn till parternas bevismöjligheter.

De intressen och omständigheter som HD har lagt vikt vid när man har avgjort dessa vägledande fall påverkas inte av att försäkringsvillkoret formuleras om. Det enda fall som på något sätt tar hänsyn till villkorets utformning är NJA 1986 s 470 där man hänvisar till detta när man slår fast beviskravet. Detta beviskrav slås dock fast även i senare fall där villkoret inte ser ut på samma sätt vilket tyder på att villkorsutformningen inte har varit av någon avgörande betydelse.

I HD:s domskäl kan man se spår av argument från två olika bevisbördeteorier, den handlingsdirigerande teorin och bevissäkringsteorin. Dessa teorier grundar sig på tankegångarna om att de syften som ligger bakom lagstiftningen ska få genomslag och att den som enklast kan säkra bevisning kring det omtvistade rättsfaktumet också skall ha bevisbördan för detta.

De rättspolitiska överväganden som ligger bakom FAL är också av intresse och det är särskilt två syften som framhålls i propositionen. Det ena är att ge försäkringstagarna ett starkt skydd vilket anses angeläget med tanke på den stora sociala betydelse som försäkringar ofta har. Det andra som då ställs mot det första är vikten av att försäkringsbolagen har möjlighet att bedriva en *”ekonomiskt rationell och konkurrenskraftig verksamhet”*.¹³⁸

¹³⁸ Prop 2003/04:150, s 1

Såväl intressena som HD ger uttryck för som de syften som tas upp i propositionen och de argument som bevisbördeteorierna bidrar med gör sig gällande precis lika starkt oavsett villkorets utformning och därför anser jag att det är olämpligt att man faktiskt låter villkorsutformningen påverka bevisbördans placering.

14.6 Exempel på hur lagstiftaren har hanterat en liknande situation

FAL 4:11 lyder *”Bestämmelserna i detta kapitel tillämpas också om en försäkring innehåller försäkringsvillkor som enligt sin lydelse begränsar försäkringens omfattning, när begränsningen beror av om någon på den försäkrades sida på förhand har känt till de förhållanden som har orsakat försäkringsfallet eller uppsåtligen eller genom vårdslöshet har medverkat till detta eller på annat sätt åsidosatt sina skyldigheter enligt kapitlet.”* Denna paragraf innebär att de andra paragraferna i kapitlet ska tillämpas oavsett hur villkoret är utformat. I den del av propositionen som behandlar denna paragraf påpekas att denna paragraf *”... skulle innebära en viktig förstärkning av de försäkrades rättssäkerhet.”*¹³⁹

Syftet med 4:11 är med andra ord att försäkringsbolagen inte på bekostnad av den försäkrades rättssäkerhet ska kunna gå runt de tvingande bestämmelserna som finns i 4:e kapitlet genom att ändra sina omfattningsvillkor.

Den enda av de övriga paragraferna i kapitlet som behandlar uppsåtligt framkallande är ovan nämnda 4:5 som alltså inte överhuvudtaget berör vilken av parterna som ska ha bevisbördan och FAL 4:11 är således inte direkt tillämplig på problematiken i denna uppsats.

FAL 4:11 är trots detta av intresse eftersom den visar hur lagstiftaren har löst en problematik som liknar den som aktualiseras i denna uppsats.¹⁴⁰ De vända villkor som jag behandlar innebär också att försäkringsbolagen kringgår rättslaget genom formulera om sina villkor. Enligt mig är också de omformulerade villkoren i denna uppsats till nackdel för den försäkrades rättssäkerhet. Detta eftersom det är fråga om ett standardavtal mellan två mycket ojämna avtalsparter som det aldrig sker någon förhandling kring och det är helt omöjligt för en försäkringstagare att förstå att denna lilla skillnad i formulering gör att de får ett betydligt sämre bevisläge vad gäller anlagd brand.

Med FAL 4:11 har alltså lagstiftaren satt ner foten och slagit fast att reglerna ska tillämpas oavsett vilken yttre form villkoren har.¹⁴¹ Jag anser att detta talar för att rättslaget, som i mitt fall är att försäkringsbolagen ska ha bevisbördan för att ett undantag är tillämpligt, ska gälla även om försäkringsbolagen försöker kringgå det genom att formulera om sina villkor.

¹³⁹ Prop 2003/04:150, s 185

¹⁴⁰ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 84, mer om detta under avsnitt 15.1

¹⁴¹ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 290 f

15. Åsikter i doktrin

Detta stycke kommer att ta upp de uppfattningar som finns i doktrinen avseende den problematik som aktualiseras i uppsatsen.

15.1 Bengt Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt

Bengtsson diskuterar att uppdelningen som HD gjort i ansvarsgrundande- och undantagsvillkor är problematisk eftersom försäkringsbolagen då skulle kunna flytta bevisbördan genom att formulera om villkoren.¹⁴²

Han menar att detta liknar problemet med skillnaden på villkor som är riskbegränsande och villkor om den försäkrades biförpliktelser och påminner om FAL 4:11 och menar att lagstiftaren med denna paragraf försökt hindra att försäkringsbolagen kringgår övriga bestämmelser i kapitlet genom att skriva om villkoren. Bengtsson menar att man i praxis på liknande sätt skulle kunna motverka försök att kringgå de principer som finns avseende bevisbördan. Hans förslag på hur detta skulle gå till är att undersöka hur den aktuella försäkringsformen traditionellt sett ser ut. Om försäkringen är utformad så att den täcker brand i allmänhet med vissa undantag ska försäkringsbolaget ha bevisbördan för detta undantag ”även om bolaget försökt bygga in undantagen i riskbeskrivningen.” Det som försäkringstagaren har att styrka är då en händelse som typiskt sett omfattas av försäkringen och försäkringsbolaget har att styrka undantag från detta. Bengtsson fortsätter med att konstatera att metoden inte är användbar i alla sammanhang och ibland kan lägga en för stor bevisbörda på försäkringsbolaget.¹⁴³

15.2 Svante O Johansson, Varuförsäkringsrätt

Även Johansson menar att lämpligheten i att låta bevisbördans placering utgå ifrån formuleringen av villkoren kan ifrågasättas eftersom det är lätt för försäkringsbolagen att formulera om villkoren så att undantaget istället blir en del av villkoret som beskriver de faror som täcks.¹⁴⁴

15.3 Peter Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål

Westberg påpekar att ett problem med HD:s uppdelning i ansvarsgrundande och ansvarsbefriande villkor är att den inte tar hänsyn till att andra klausuler i avtalet inte alltid är så lätta att sortera in i ena eller andra kategorin och att detta kan medföra ansträngda tolkningar.¹⁴⁵

15.4 Bengt Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål

Lindell påpekar att ett problem med att bevisbördans placering utgår ifrån hur villkoren formulerats är att det ger försäkringsbolagen en möjlighet att ändra bevisbördan till sin fördel genom att omformulera villkoren vilket skulle kunna medföra risker för försäkringskollektivet.¹⁴⁶

¹⁴² Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 83

¹⁴³ Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt, s 84

¹⁴⁴ Johansson, Varuförsäkringsrätt, s 202

¹⁴⁵ Westberg, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, s 747 f

¹⁴⁶ Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, s 217

Han anser också att det är befogat med en skillnad mellan hus- och bilbränder eftersom det är mycket vanligare med bedrägeri vid bilbrand och att det typiskt sett är allvarigare för en försäkringstagare att inte erhålla ersättning för ett hus jämfört med ett fordon.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Lindell, Bevisbördan i försäkringsmål, s 216 f

16. Förslag till åtgärd

Som vi har sett ovan har ett antal författare uppfattningen att HD:s uppdelning i ansvarsgrundande- och ansvarsbefriande klausuler kan vara problematiskt eftersom detta öppnar upp för att försäkringsbolagen kan ändra på bevisbördan genom att formulera om villkor. Det är också precis detta som har hänt i det här fallet och jag håller med författarna om att detta är ett problem. Jag anser dock inte att man behöver ändra om hela strukturen på området utan att det räcker med att komplettera det existerande rättsläget med vissa förtydliganden.

Mitt förslag till lösning på problemet är att man genom förnyad HD-praxis slår fast att sådant som typiskt sett är ett undantag från försäkringens omfattning också bevisbördemässigt ska ses som detta. Att på detta sätt "se igenom" villkorsutformningen ligger också i linje med det lagstiftaren har gjort i FAL 4:11. Detta ligger också i linje med de tankegångar som har framförts av Bengtsson.¹⁴⁸ För att underlätta tillämpningen av en sådan dom i praktiken skulle man också kunna identifiera sådana förhållanden som typiskt sett är att anse som undantag. Detta skulle då exempelvis kunna vara rattonykterhet/drogpåverkan, avsaknad av körkort och även uppsåtligt framkallande av försäkringsfall.

Eftersom det rättsläge vi har att utgå ifrån är fastslaget av HD är det också lämpligt att det är genom HD-praxis som rättsläget ska klargöras. Detta kan jämföras med FAL 4:11 där utgångsläget framgick av lagstiftning och det därför också var naturligt att göra förtydligandet genom lagstiftning. Vidare är frågorna om bevisbördan och beviskrav av naturen något som det är lämpligt att det finns en viss flexibilitet kring. Också av denna anledning är det passande att det är HD som gör förtydligandet.

Det är i grunden något positivt att försäkringsbolagen försöker minska antalet försäkringsbedrägerier och jag har full förståelse för att försäkringsbolagens bevisläge utan denna omformulering är mycket svårt. Av dessa anledningar skulle det kunna vara lämpligt att öppna upp för en bevislättning för försäkringsbolagen i de fall där bevissituationen typiskt sett är svår och det finns en uppenbar risk att detta underlättar försäkringsbedrägeri vilket tycks vara fallet med anlagd fordonsbrand. I NJA 1990 s 93 menar HD på att beviskravet för försäkringsbolaget kan vara ett annat än styrkt om det är motiverat av de motstående intressena talar för detta. Intressena som det talas om i det här fallet är försäkringstagarens intresse av att känna trygghet i sin försäkring och försäkringstagarkollektivets intresse av att inte premierna blir för höga genom att försäkringsgivaren tar på sig en större risk. Det finns således utrymme i HD:s praxis för att försäkringsbolagen ska åläggas ett annat beviskrav.

Jag ser ingen anledning till att ifrågasätta försäkringsbolagens uppgifter om att det är mycket svårt för dem att nå upp till beviskravet styrkt i de fall som rör anlagd fordonsbrand. Även Folksam för fram denna åsikt vilket kan anses ha en särskild tyngd eftersom de inte har ändrat villkoren och därmed inte har något eget intresse i att rättfärdiga denna ändring. Utifrån dessa uppgifter skulle det vara en rimlig avvägning att sänka den bevisbördan som försäkringsbolagen har för att ett undantag är tillämpligt. På detta skulle man på ett bättre sätt nå en rimlig balans mellan de motstående intressena vad gäller just detta fall. Något som talar för att detta inte skulle vara att gå för långt till försäkringsbolagens fördel är det faktum att brister i den tekniska undersökningen ska drabba försäkringsbolagen. Därmed är dessa fortsatt tvingande att göra en gedigen teknisk undersökning vilket minskar risken för att försäkringstagaren hamnar i en orimligt svag ställning. Tillsammans med

¹⁴⁸ Se avsnitt 15.1

det faktum att försäkringstagaren trots allt har en lättad bevisbörda för att det är fråga om ett försäkringsfall anser jag att försäkringstagarens intresse av att känna trygghet i sin försäkring är tillgodosett även med en bevislättning för försäkringsbolagen.

Försäkringstagaren har såklart alltid ett starkt intresse av att känna trygghet i sin försäkring men just vad gäller fordonsbrand bör inte detta intresse väga riktigt lika tungt som för det fall att branden gäller ett bostadshus som typiskt sett är något mycket viktigare för individen. Vad gäller detta har jag alltså samma uppfattning som Lindell.¹⁴⁹ Detta talar ytterligare för att det skulle vara befogat och rimligt med en sänkt bevisbörda för försäkringsbolagen i just fordonsbrandfallet.

Något som dock talar emot att en sådan bevislättning skulle komma i fråga är att HD i NJA 1991 not A1 slår fast att det beviskrav som försäkringsbolaget vid fordonsbrand har att uppfylla avseende frågan om försäkringstagaren uppsåtligt har anlagt branden är "styrkt".

Detta rättsfall är dock 20 år gammalt och med tanke på att problematiken med försäkringsbedrägerier på detta område ökat kraftigt på senare¹⁵⁰ och att just fordonsbrandfallet uppenbart innebär stora bevisvårigheter för försäkringsbolagen skulle det inte vara orimligt för HD att ompröva detta beslut i samband med att man slår fast vad som ska ses som ett undantag och att försäkringsbolagen ska ha bevisbördan för detta.

Mitt förslag är alltså att slå fast att bevisbördan ska vara den samma oavsett hur försäkringsvillkoren är utformade och istället öppna upp för en beviskravslättning i de fall där detta är befogat. En sådan åtgärd skulle innebära att de intresseavvägningar och praktiska hänsynstaganden som HD sedan tidigare har gjort återigen får genomslag i underrätterna. Vidare undviker man en rättstillämpning som för en lekman måste framstå som mycket slumpmässig och juridiskt teknisk vilket också kan bidra till ett ökat förtroende för rättssystemet.

¹⁴⁹ Se avsnitt 15.4

¹⁵⁰ Se bilaga 1, IF Skadeförsäkring, Länsförsäkringar & Trygg-Hansa

17. Tack till

Dessa personer har varit till stor hjälp genom att svara på mina frågor och hjälpa mig att ta reda på statistiska uppgifter:

Dan Falconer, IF Skadeförsäkring

Ragnhild Carlen, Folksam

Tomas Nelander, Folksam

Mats Green, Länsförsäkringar

Lars Eriksson, Trygg-Hansa

Lena Westerberg, Svensk Försäkring

18. Källförteckning

18.1 Litteratur

Bolding, Per Olof, Har försäkringsfallet inträffat? Några synpunkter på en bevisfråga, Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation Nr 8, Kungl. Boktryckeriet P.A Norstedt & Söner, Stockholm 1952.

Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt, 2:a uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2010.

Heuman, Lars, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2005.

Johansson, Svante O, Varuförsäkringsrätt. Den rättsliga regleringen av transportförsäkring av varor, 1:a uppl., Jure Förslag AB, Stockholm 2004.

Lindell, Bengt, Bevisbördan i försäkringsmål, Nordisk Försäkringstidskrift 1992:2, s 213 ff.

Lindell, Bengt, Sakfrågor och rättsfrågor. En studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt, 1:a uppl., Lustus Förlag, Uppsala 1987.

Strömbäck, Erland, Olsson, Gunnar och Sjögren, Mats, Trafikskadelagen. Ersättning vid trafikskada, 7:e uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2009.

Westberg, Peter, Processtaktik och bevisbörda i dispositiva tvistemål, i Festskrift till Per Henrik Lindblom, s 731 ff., Lustus Förlag, Uppsala 2004.

18.2 Övriga källor

Svensk försäkring i siffror 2011, Preliminära uppgifter för verksamhetsåret 2011, skrift från Svensk Försäkring, Hämtad från <http://www.svenskforsakring.se/Statistics/StatBranch/Svfolder/sv2011.pdf>, 2012-10-15

Villkor för Folksam's fordonsförsäkring, hämtade från [http://www.folksam.se/dpublic/a0346.nsf/vLookupFiles/S9173.pdf/\\$FILE/S9173.pdf](http://www.folksam.se/dpublic/a0346.nsf/vLookupFiles/S9173.pdf/$FILE/S9173.pdf), 2012-10-03

Villkor för IF Skadeförsäkrings fordonsförsäkring, hämtade från http://www.if.se/web/se/SiteCollectionDocuments/Private/Villkor_Motor/Villkor_Motor.pdf, 2012-10-03

Villkor för Länsförsäkringars fordonsförsäkring, hämtade från <http://www.lansforsakringar.se/SiteCollectionDocuments/Sak/Fordon/01020-Villkor-Motorfordon.pdf>, 2012-10-03

Villkor för Trygg-Hansas fordonsförsäkring, hämtade från <http://www.lansforsakringar.se/SiteCollectionDocuments/Sak/Fordon/01020-Villkor-Motorfordon.pdf>, 2012-10-03

19. Rättsfallsförteckning

19.1 Högsta domstolen

NJA 1984 s 501 I & II (NJA 1984:84)

NJA 1986 s 3 (NJA 1986:1)

NJA 1986 s 358 (NJA 1986:58)

NJA 1986 s 470 (NJA 1986:78)

NJA 1990 s 93 (NJA 1990:18)

NJA 1991 not A1

NJA 1994 s 449 I & II (NJA 1994:79)

19.2 Hovrätterna

Svea hovrätt, T4448-12

Svea hovrätt, T 8440-11

Svea hovrätt, T 8736-10

Svea hovrätt, T 4827-11

Svea hovrätt, T-4873-11

19.3 Tingsrätterna

Malmö tingsrätt, T 8472-11

Luleå tingsrätt, T 2621-10

Bilaga 1 - Frågor till försäkringsbolagen

Jag har ställt fyra frågor till företrädare för de stora försäkringsbolagen. Dessa personer har på olika sätt varit inblandade i utformningen av villkoren.

De fyra frågorna är;

1. Varför har ni valt att utforma brandmomentet i fordonsförsäkringen på det sätt ni gjort?
2. Hur länge har ert brandvillkor sett ut på samma sätt? Hur såg det ut innan?
3. Anser ni att villkorets utformning gör någon skillnad för bevisbördan och vilka möjligheter man har att nå framgång med sin talan i domstol?
4. Har ni tagit hänsyn till detta när ni utformat villkoret?
5. Vet du om ni har märkt någon skillnad i antalet fall som ni har avslagit eller som gått vidare till utredningsavdelningen?

IF Skadeförsäkring

Dan Falconer, produktansvarig, Pris och Produkt Motor. Dessa svar har jag fått via mejl från honom.

1. Under 2006 ökade antalet anlagda bilbränder kraftigt. Trolig orsak till detta var att bilägaren sannolikt var i behov av pengar alternativt att bilen var i så pass dåligt skick (t.ex. maskinskada) att genom branden ville dölja detta och få ersättning genom brandmomentet. I vagnskademomentet finns också ett åtagande: " uppsåtlig skadegörelse av tredje man". Dessa bränder är ofta anlagda av bilägaren själv eller av någon denne kontrakterat för branden. Kan vi via teknisk eller annan bevisning visa att branden troligen anlagts av tidigare nämnd så föreligger inte ersättningsbart försäkringsfall varför ägaren i sådan läge måste bevisa motsatsen. Tidigare hade vi skrivelsen "skada genom eld som kommit lös", denna skrivelse gjorde det i princip omöjligt att avböja denna typ av bränder. Med nuvarande skrivning får vi en mer skälig balans i bevisfrågan. Har vi tillräckligt med bevis så är också åklagaren nöjd. Skrivningen ger oss alltså möjligheter när dessa bedrägerivågor av bilbränder kommer.
2. Nuvarande skrivelse införlivades i våra villkor oktober 2007, tidigare "skada genom eld som kommit lös".
3. Absolut, se första frågan..
4. Ja.
5. Ja, vi har kunnat konstatera att skrivning ger en prevention. Vi får alltså in färre fall vilket visar att skrivningen har visst genomslag.

Folksam

Tomas Nelander, Skade- och verksamhetsspecialist, Utveckling och stöd Motor. Dessa svar har jag fått via mejl från honom.

1. Vårt brandvillkor ser ut som det gör snarare av tradition än att det finns någon tanke om att begränsa eventuell skadeersättning genom villkorsskrivning. Vi är generellt sett ganska snälla i våra villkor och är det av tradition samt att vår bolagsform är som den är. Vi kan i vissa fall "kosta på oss" en mer generös skadereglering eftersom att Folksam inte ägs av aktieägare utan av sina kunder. Eventuella vinster går tillbaka till bolaget och till våra kunder.
2. Vårt villkor har sett likadant ut i minst 10 års tid. Jag kan inte hitta äldre villkor än 2004 och skrivningen är likadan som i dagens villkor. Jag har pratat med mina kollegor på vår produktavdelning som inte heller kan minnas att skrivningen sett annorlunda ut längre bak i tiden.
3. Ja absolut är det skillnad i bevisbörda beroende på hur villkoret är utformat. Vår skrivning lyder "Försäkringen gäller för skada genom brand. Med brand menar vi "eld som kommit lös". Givet att försäkringstagaren redan har en lindrad bevisbörda för att visa att försäkringsfall har inträffat så gör vår skrivning att kunden i princip endast behöver visa att brand faktiskt har uppstått - vilket brukar vara ganska enkelt. Vill vi avböja ersättning måste vi i princip visa att det är kunden själv som har tänt på eller sett till att någon annan gjort det. Detta är i praktiken väldigt svårt och av denna anledning har vi väldigt få brandskador som prövas rättsligt.
4. Diskussion om vi ska närma oss de andra bolagens villkorsskrivningar förs på regelbunden basis i samband med villkorsförvaltning. Önskemål om att ändra villkorsskrivningen för just brand kommer med jämna mellanrum men hittills har vi ansett att vår skrivning är bra och är mest rättvis. Vi utgår från att den absolut största delen av våra kunder är ärliga och då känns det fel att justera villkoret för att komma åt de personer som själva tänder eld på sina bilar och därmed tillskansar sig försäkringsersättning.
5. Nej eftersom villkoret sett ut som det gjort under så lång tid så är det ungefär lika många ärenden nu som förr. Och som sagt, brandskador är relativt ovanliga vad gäller domstolsprövning för Folksams del.

Länsförsäkringar

Mats Green, produktspecialist på motorförsäkring. Dessa svar fick jag av honom via telefon.

- 1.** Anledningen till att formuleringen ser ut som den gör är att de ville göra det tydligare för kunden att försäkringen även täcker anlagda bränder. Det har inte alls med bevisbördan att göra.
- 2.** Han visste inte exakt hur länge villkoret har sett ut som det gör nu men trodde att det i alla fall hade sett likadant ut i minst 4 år. Tidigare var det formulerat som brand, eld som kommit lös.
- 3.** Mats Green ansåg inte att det gjorde någon skillnad i detta avseende men konstaterade att det är svårt för försäkringstagaren att bevisa att det är fråga om försäkringsfall vid anlagd brand eftersom de då måste visa på att tredje man har anlagt branden.
- 4.** Enligt Mats Green har de inte tagit någon hänsyn till bevisbördan när de utformat villkoren.
- 5.** Han hade uppfattningen att det inte var helt ovanligt att man tänder på sin egen bil och upplever att detta ökat markant de senaste 5-10 åren.

Trygg-Hansa

Lars Eriksson, jurist på avdelningen för skadejuridik. Frågorna ställdes på telefon.

1. På företagssidan har villkoret för cirka ett år sedan ändrats till att gälla brand som anlagts av tredje man. Detta skall införas även på privatsidan vid nästa revision av dessa villkor. En sådan revision sker vartannat eller vart tredje år. Än så länge har privatsidan den gamla utformningen med Brand, eld som kommit lös.

Anledningen till denna förändring är att man har märkt att bilbränder har blivit ett växande problem. Detta handlar både om bränder som anlagts av försäkringstagaren själv men också bränder som anlagts av andra. Det är för att stävja utvecklingen med ett ökat antal anlagda bränder som man ska ändra utformningen av brandvillkoret.

2. Tror att utformningen har varit Brand, eld som kommit lös, sedan 70-talet.

3. Skillnaden med denna utformning blir att det som försäkringstagaren har bevisbördan för utökas till att omfatta att branden anlagts av tredje person. Beviskravet för försäkringstagaren är fortfarande detsamma.

Denna skillnad har också en effekt i praktiken på så sätt att det underlättar bevisläget för försäkringsbolaget. Ändringen har också en avskräckande effekt då en sådan förändring snabbt blir känd i de kretsar som håller på med försäkringsbedrägerier. Denna typ av information sprids snabbt via internetforum och andra sociala medier.

4. Ja, denna förändring i vad som ska bevisas av försäkringstagaren är anledningen till att villkoret ändras.

5. Har ännu inte märkt någon skillnad på företagssidan men detta är inte förvånande då ändringen inte är särskilt gammal och antalet fordon på företagssidan är betydligt färre.

Bilaga 2 - Sammanställning av försäkringsvillkor för fordonsbrand

För att man helt och hållet ska förstå denna uppsats och de detaljfrågor kring villkoren som diskuteras i den är det nödvändigt att ha en klar bild över hur de relevanta villkoren ser ut hos de olika försäkringsbolagen. De villkor som är relevanta för denna uppsats är utöver själva brandvillkoren också de undantag som finns för uppsåtligt framkallande av försäkringsfall. Villkoren som redovisas är de som gäller november 2012.

För att inte i onödan tynga ner framställningen kommer jag att bara redovisa villkoren i sin helhet för de fyra största bolagen. Hur de mindre bolagens villkor ser ut kommer jag bara ta sammanfattningsvis.

IF Skadeförsäkring¹⁵¹

3,2 – Täckningsschema

E – Brand

anlagd brand

- skada genom brand som anlagts av tredje man*

övrigt

skada genom

- eld som kommit lös

- blixtnedslag

- explosion

skada

på elektriska kablar genom kortslutning och direkt uppkomna följdskador på elektriska komponenter.

* Med tredje man menas annan än dig själv som handlat utan ditt samtycke.

4,5 – Framkallande av försäkringsfall

Om du uppsåtligen har framkallat eller förvärrat följderna av ett försäkringsfall får du ingen ersättning. Om du av grov vårdslöshet har framkallat eller förvärrat följderna av ett försäkringsfall kan din ersättning sättas ned efter vad som är skäligt. Detsamma gäller om du måste antas ha handlat eller låtit bli att handla i vetskap om att detta innebär en betydande risk för att skadan skulle inträffa.

Detta gäller även

1. när någon som med ditt samtycke har tillsyn över den försäkrade egendomen, framkallar eller förvärrar försäkringsfallet med m.m., eller enligt ovan. Deras handlande likställs med ett handlande av dig själv.

¹⁵¹ http://www.if.se/web/se/SiteCollectionDocuments/Private/Villkor_Motor/Villkor_Motor.pdf

Folksam¹⁵²

Brandförsäkring

Punkt 15.

Försäkringen gäller för skada genom brand. Med brand menar vi "eld som kommit lös".

Kortslutning av elektriska kablar ersätts inom åtagandet för maskin och elektronikskadeförsäkringen, punkt 30.

Punkt 119, Avdrag på ersättningen

Framkallande av försäkringsfall

Försäkringen gäller inte för dig om du framkallat skadan uppsåtligen, eller i den mån du uppsåtligen förvärrat följderna av en skada.

Identifikation med den försäkrade vid tillämpning av punkt 119 inklusive något av akksamhetskraven

Med ditt handlande likställs handlande av den som med ditt samtycke har tillsyn över den försäkrade egendomen.

Länsförsäkringar^{153 154}

Villkor 33 – Brandförsäkring

Villkor 331 – Försäkringen gäller för:

Anlagd brand

- skada genom brand som anlagts av tredje man (med tredje man menas annan än dig själv eller den som handlat utan ditt samtycke)

Övrigt

- skada genom brand, åskslag eller explosion. Med brand avses eld som kommit lös.
- Skada på elektriska kablar genom kortslutning samt direkta följdskador på elektriska komponenter

Villkor 842 – Framkallande av försäkringsfallet

Har du framkallat eller förvärrat följderna av försäkringsfallet med uppsåt lämnas ingen ersättning till dig. Har du framkallat eller förvärrat följderna av försäkringsfallet genom grov vårdslöshet sätts ersättningen ned efter vad som är skäligt. I allvarliga fall betalas ingen ersättning alls.

Med ditt handlande likställs handlande av den som med ditt samtycke har tillsyn över egendomen.

¹⁵² [http://www.folksam.se/dpublic/a0346.nsf/vLookUpFiles/S9173.pdf/\\$FILE/S9173.pdf](http://www.folksam.se/dpublic/a0346.nsf/vLookUpFiles/S9173.pdf/$FILE/S9173.pdf)

¹⁵³ Länsförsäkringargruppen består visserligen av 23 olika lokala bolag men deras försäkringsvillkor ser likadana ut för alla de olika länsbolagen

¹⁵⁴ <http://www.lansforsakringar.se/SiteCollectionDocuments/Sak/Fordon/01020-Villkor-Motorfordon.pdf>

B.3 Brandförsäkring

Vad får du ersättning för:

Det här:

Skada på grund av

- brand, det vill säga eld som kommit lös
- blixtnedslag
- explosion
- kortslutningar i kablar och ledningar och direkta följskador på strömförbrukare.

G.4 Begränsning av Trygg-Hansas ansvar

Framkallande av försäkringsfall

Om den försäkrade uppsåtligen har framkallat ett försäkringsfall, lämnas inte ersättning från försäkringen såvitt angår honom.

Identifikation med den försäkrade

Med den försäkrades handlande likställs, ifall som framgår av avsnitten Framkallande av försäkringsfall, Om du inte följt aktsamhetskraven, Din räddningsplikt, Försummelse att anmäla försäkringsfall, Oriktiga uppgifter under skaderegleringen eller i övrigt vid åsidosättande av aktsamhetskrav i villkoren,

- den som handlat med den försäkrades samtycke,
 - den som med den försäkrades samtycke har tillsyn över den försäkrade egendomen.
- Identifikation ska dock inte ske om det finns synnerliga skäl emot det.

Övriga bolag

Gjensidige, Moderna Försäkringar och Solid har samma typ av villkor som Folksam och Trygg-Hansa och Dina Försäkringar har samma typ av villkor som IF och LF.¹⁵⁷

¹⁵⁵ <https://www.trygghansa.se/privat/forsakringar/bilforsakring/pages/idetalj.aspx>

¹⁵⁶ Aktsam är en bifirma till Trygg Hansa och har identiska villkor

¹⁵⁷ http://www.gjensidige.se/upload/Motor_PDF/PB_LLB/Gjen_Bilvillk_100101_ny.ver%202%20indd.pdf
http://www.modernaforsakringar.se/Documents/Privat/Forsakringsvillkor_Sverige/Bilforsakring/2012/MF_Motor_20120101_webb.pdf
http://www.solidab.se/villkor/SOLID/SPF03_20110701.pdf
https://www.dina.se/Global/Pdf/Motor_villkor/Villkor_Motorfordon_201204.pdf

Albert Gustavsson
880813-4954

Registrerad på kursen HRO800 Examensarbete hösten 2012. Examination skedde i januari 2013.